

Λ. 510. 45186

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

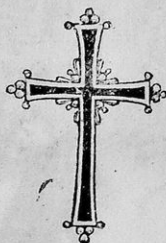
ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΜΟΣΧΑΚΗ

*Γρηγοῦ τοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Καθη-
γητοῦ τοῦ Διδασκαλείου.*

ΚΑΤ' ΕΓΚΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΕΡΑΣ ΕΥΝΟΔΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ "ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ" ΚΑΙ "ΚΟΡΑΗ"

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1885

Αρ. εισ. 45186.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ
ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΜΟΣΧΑΚΗ

Ἐφηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Καθη-
γητοῦ τοῦ Διδασκαλείου.

Κατ' ἐγκρίσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος
ΚΑΤ' ΕΓΚΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γεωργίου Μωσχακη
ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ "ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ" ΚΑΙ "ΚΟΡΑΗ"

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1885

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ τε συγγρα-
φέως καὶ τοῦ ἐκδότου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουλίου 1885.

Ἀριθ. Πρωτ. 1782.

Διεκπ. 718.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Ἰγνάτιον Μοσχάκην Ὑφηγητὴν τῆς ἐν τῷ
ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Θεολογίας καὶ Καθηγητὴν
τοῦ Διδασκαλείου.

Διεξεληθοῦσα ἡ Σύνοδος τὸ διὰ τῆς ὑμετέρας ἀναφορᾶς, ἀπὸ
τοῦ ὑπερμεσοῦντος μηνός, ὑποβλήθεν αὐτῇ χειρόγραφον τῆς
ὑφ' ὑμῶν φιλοπονηθείσης μικρᾶς Κατηχέσεως, πρὸς χρῆσιν τῶν
θημοτικῶν Σχολείων, καὶ μὴ εὐροῦσα ἐν αὐτῇ μηδὲν τὸ ἀπᾶδον
πρὸς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἐγκρίνει αὐτήν.

- † Ὁ Ἀθηνῶν Προκοπίος, πρόεδρος.
- † Ὁ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας Γερασῖμος.
- † Ὁ Μαντινείας Θεοκλήτος.

Ὁ β'. Γραμματεὺς

(Τ. Σ.) Ἀρχιμ. Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙΣ

Ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, ἥς ἔτυχεν ἡ Ἱερὰ Ἱστορία μου ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἀποβλέπων δὲ εἰς τὴν παντελῇ σχεδὸν ἔλλειψιν καταλλήλου Κατηχήσεως πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἐπεχείρησα νὰ συντάξω τὴν παροῦσαν Χριστιανικὴν Κατήχησιν, ἣτις ἐκδίδεται περιβεβλημένη τὸ κύρος τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Συνόδου. Δὲν ἀγνοῶ, ὁποῖας καὶ ὁπόσας ἔχει δυσχερείας ἡ ἐπιτυχὴς σύνταξις Κατηχήσεως διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Διό, καίπερ πᾶσαν καταβαλὼν μέριμναν ἐν τῇ συντάξει αὐτῆς, ἐκδίδω ὅμως αὐτὴν μετὰ τινος δέους· πολὺ δὲ θὰ χαρῶ, ἂν ἴδω ὅτι τὸ βιβλίον μου δὲν ἀπέτυχεν ὅλως, οὐδ' ἐφάνη ἀκατάλληλον, ἵνα ἐπὶ τῇ βράσει αὐτοῦ ἀναπτυχθῶσιν εἰς τοὺς παῖδας αἱ ἱεραὶ καὶ σωτήριοι ἀλήθειαι τῆς πίστεως ἡμῶν.

Οἱ περὶ τὰ παιδαγωγικὰ ἀσχολούμενοι δὲν θὰ εὕρωσι παράδοξον τὴν ἐν τῇ Κατηχήσει μου συχνὴν χρῆσιν ῥητῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Διὰ τῶν ῥητῶν τούτων, σαφηνιζομένων ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, οὐ μόνον ἐξοικεῖσθαι ὁ παῖς πρὸς τε τὸ ὕφος καὶ τὴν εὐχερεστέραν κατανόησιν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπεδοῦνται καὶ διὰ τοῦ θεοῦ περιβάλλονται κύρους αἱ ἐν τῇ Κατηχήσει ἐκτιθέμεναι ἀλήθειαι..

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουλίου 1885.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΟΣΧΑΚΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1.

Κατήχησις.

Κατήχησις εἶνε ἡ συνοπτικὴ διδασκαλία περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατήχησις εἶνε μάθημα θρησκευτικόν, διὰ τοῦτο πρὶν ἐκθέσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς κατηχήσεως, ἐξετάζομεν τί εἶνε θρησκεία καὶ πόσα εἶνε τὰ διάφορα αὐτῆς εἶδη.

§ 2.

Θρησκεία.

Θρησκεία εἶνε ἡ κοινωνία καὶ ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ θρησκεία, ἡ ὁποία καὶ εὐσέβεια καλεῖται, συνίσταται εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν Θεόν, νὰ φοβώμεθα καὶ νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν καὶ νὰ ἐλπίζωμεν εἰς αὐτόν. Ἡ θρησκεία δὲν εἶνε ἀπλὴ γνῶσις, ἀλλ' ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ· ἐκ τῆς εὐσεβοῦς καρδίας ἐξαρτᾶται ἡ ἀξία τῆς θρησκείας· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς δια-

νοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου¹». Διὰ τοῦτο ἀληθῆς θρησκεία εἶνε ἐκείνη, ἥ ὁποία δεικνύεται δι' ἔργων ἀγαθῶν. «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς²». «Δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου³».

§ 3.

Πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι.

Δὲν ὑπάρχει μία μόνον θρησκεία, ἀλλὰ πολλάι, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο εἶδη ἢ τάξεις, ἥτοι εἰς θρησκείας πολυθεϊστικὰς, καὶ εἰς θρησκείας μονοθεϊστικὰς. Πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι εἶνε ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων οἱ ὁπαδοὶ δὲν λατρεύουσι τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ πολλοὺς θεοὺς ἢ τὰ εἰδῶλα καὶ ὁμοιώματα αὐτῶν, οἷον λίθους, ξύλα, οὐράνια σώματα, ζῶα διάφορα, καὶ ἀνθρώπους ἢ καὶ τὴν κτίσιν ὁλόκληρον. «Μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας⁴». «Καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν⁵».

§ 4.

Μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι.

Μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι εἶνε ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων οἱ ὁπαδοὶ λατρεύουσι τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Εἶνε

¹ Δευτ. γ' 5.—² Ματθ. ζ' 20.—³ Ἰακ. β' 18.—⁴ Ρωμ. α' 25.—⁵ αὐτ. α' 23.

δὲ τοιαῦται θρησκεῖαι ὁ ἰουδαϊσμός, ὁ χριστιανισμός καὶ ὁ μωαμεθανισμός. Οἱ Ἰουδαῖοι λατρεύουσιν ἓνα μόνον Θεόν, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, παντοδύναμον, ἅγιον καὶ δίκαιον· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτῶν εἶνε ἀτελής, διότι εἶνε Θεὸς μόνον τῶν Ἰουδαίων, εἶνε κύριος καὶ δεσπότης, τὸν ὅποιον οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ φοβῶνται ὡς δοῦλοι καὶ νὰ λατρεύωσι διὰ θυσιῶν ζώων. Τὸν ἰουδαϊσμόν συνεπλήρωσε καὶ ἐτελειοποίησεν ὁ χριστιανισμός, ὅστις εἶνε ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης, ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ τελεία θρησκεία· διότι ὁ θεμελιωτὴς αὐτῆς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ὅχι μόνον δημιουργὸς, ἀλλὰ καὶ πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶνε τέκνα Θεοῦ καὶ πρέπει νὰ λατρεύωσιν αὐτὸν ἀπὸ καρδίας, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ¹». «Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς²». «Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν³». Ὁ μωαμεθανισμός εἶνε ἀπλοῦν μίγμα ἰουδαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν ιδεῶν, περιέχων πολλὰς προλήψεις καὶ παχυλὰς ιδέας περὶ Θεοῦ καὶ περὶ μελλούσης ζωῆς, ἐπιτρέπων δὲ τὴν πολυγαμίαν καὶ τὴν δουλείαν. Ἰδρυτὴς τοῦ μωαμεθανισμοῦ εἶνε ὁ Μωάμεθ, γεννηθεὶς ἐν Μέκκᾳ τῆς Ἀραβίας τῷ 571 μ. χ. καὶ ἀποθανὼν τῷ 632.

§ 5.

Ἀποκάλυψις.

Ἀποκάλυψις εἶνε ἡ φανέρωσις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θε-

¹ Α' Ἰωάν. δ' 16. — ² Ματθ. ε' 9. — ³ Ἰωάν. δ' 24.

λήματος αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀποκαλύπτεται δὲ ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς πρῶτον διὰ τῆς φύσεως. Πᾶς ἄνθρωπος παρατηρῶν τὴν φύσιν, βλέπων τὸ μεγαλεῖον, τὴν σκοπιμότητα καὶ ἁρμονίαν τοῦ κόσμου εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ συμπεράνῃ ὅτι ὑπάρχει τις, ὁ ὁποῖος ἐποίησε τὸν κόσμον. Καθὼς βλέποντες καλλιτέχνημά τι συμπεραίνομεν κατ' ἀνάγκην ὅτι ὑπάρχει καλλιτέχνης, οὕτω βλέποντες τὸ ἐξάισιον καλλιτέχνημα τῆς φύσεως συμπεραίνομεν κατ' ἀνάγκην ὅτι ὑπάρχει ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ. «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα¹». Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς δεύτερον διὰ τῆς συνειδήσεως. Ὅταν πράττωμεν τὸ καλόν, χαίρομεν, ἡ συνείδησις ἐπαινεῖ ἡμᾶς· ὅταν δὲ πράττωμεν τὸ κακόν, λυπούμεθα, ἡ συνείδησις ἐλέγχει ἡμᾶς. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς συνειδήσεως δεικνύει εἰς ἡμᾶς, ὅτι ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν τὸ καλόν καὶ νὰ φεύγωμεν τὸ κακόν καὶ προαναγγέλλει ὅτι τὸ μὲν καλόν θ' ἀνταμείψῃ, τὸ δὲ κακὸν θὰ τιμωρήσῃ. «Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων²». Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς τρίτον διὰ τῆς ιστορίας. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι καὶ τὰ ἄτομα καὶ οἱ λαοί, ἐνὸς μὲν βαδίζουσι τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, προά-

¹ Ψαλμ. 19¹ 4. — ² Ρωμ. 6¹ 44, 45.

γονται καὶ εὐτυχοῦσιν, ὅταν δὲ διαφθαρῶσιν, ἐκπίπτουσι καὶ καταστρέφονται. Τοῦτο δὲ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ¹. «Δικαιοσύνη ὑψοῖ ἔθνος, ἐλασσοנוῦσι δὲ φυλάς ἁμαρτίαι²». Παράδειγμα τούτου ἔστω ἡ πτώσις τῶν ἀρχαίων μεγάλων λαῶν, τῶν Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Περσῶν, Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἡ νίκη τοῦ χριστιανισμοῦ ἐναντίον μυρίων καὶ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν καὶ διωγμῶν.

Ἡ ἀποκάλυψις ἡ γινομένη διὰ τῆς φύσεως, διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ διὰ τῆς ἱστορίας ὀνομάζεται γενικὴ ἢ φυσικὴ ἀποκάλυψις. Κυρίως ὅμως ἐφανερώσεν ἑαυτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως, τῶν προφητῶν καὶ μάλιστα διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ³». Ἡ ἀποκάλυψις δ' αὕτη ὀνομάζεται κυρίως ἀποκάλυψις ἡ ἱστορικὴ.

§ 6.

Ποῦ περιέχεται ἡ κυρίως ἀποκάλυψις

Ἡ κυρίως ἀποκάλυψις περιέχεται εἰς τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα βιβλία, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν ἁγίαν Γραφήν. Διαρεῖται δὲ ἡ ἁγία Γραφή εἰς Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην· καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ περιέχει ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἡ δὲ Καινὴ ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυ-

¹ Ῥωμ. 6' 6. — ² Παροιμ. ιδ' 34. — ³ Ἐβρ. α' 1.

φεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἐγράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἑβραϊστί, τὰ δὲ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἐγράφησαν ἑλληνιστί. ¹⁾

Διαίρεσις τῆς κατηχήσεως.

Ὅτι ἡ ἁγία Γραφή περιλαμβάνει ἐν ἐκτάσει, τοῦτο περιέχεται ἐν περιλήψει εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ εἰς τὸν δεκάλογον. Καὶ τὸ μὲν σύμβολον τῆς πίστεως συνετάχθη εἰς τὰς δύο πρώτας οἰκουμενικάς συνόδους ἐν Νικαίᾳ (325) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (381) καὶ διδάσκει τι πρέπει νὰ πιστεύωμεν· ὁ δὲ δεκάλογος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ διδάσκει τι πρέπει νὰ πράττωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἀναπτύσσει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ λέγεται θεωρητικὸν ἢ χριστιανικὴ διδασκαλία, τὸ δὲ δεύτερον ἀναπτύσσει τὸν δεκάλογον καὶ λέγεται πρακτικὸν ἢ χριστιανικὴ ἠθική.

Σημ. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περιλαμβάνει ὡς δεκα ἄρθρα, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

¹⁾ Ὁ διδάσκαλος νὰ ἐξηγήσῃ ἐνταῦθα εἰς τοὺς μαθητάς, διατὶ ὠνομάσθη ἡ ἁγία Γραφή Διαθήκη, τί σημαίνει Π. καὶ Κ. Διαθήκη· διατὶ ἡ μὲν Π. Δ. ὀνομάζεται καὶ νόμος, ἡ δὲ Κ. καὶ Εὐαγγέλιον. Νὰ ὀνομάσῃ τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ νὰ εἴπῃ τί εἶνε παράδοσις ἐκκλησιαστικὴ.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

9. Εἰςμίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Τὸν δεκάλογον ἰδὲ εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τῆς Κατηχήσεως.

ΜΕΡΟΣ Α'

Χριστιανική διδασκαλία.

Α' ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ.

§ 8.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἡ ἔννοια αὐτοῦ.

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.» Μᾶς διδάσκει τὸ πρῶτον τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνος Θεός, εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ἀκλόνητον πεποίθησιν, νὰ πιστεύωμεν. Αὐτὸς ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Καὶ ὑπὸ μὲν τὰ ὁρατὰ νοοῦνται πάντα ὅσα βλέπομεν, ἤτοι ἡ γῆ, τὰ οὐράνια σώματα, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ φυσικὰ σώματα. Ὑπὸ δὲ τὰ ἀόρατα νοοῦνται τὰ οὐράνια πνεύματα, ἧ οἱ ἄγγελοι, οἱ ὅποιοι εἶνε ὄντα ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου, ὠρισμένα εἰς διακονίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἁμαρτήσαντες καὶ ἐκπεσόντες ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζονται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ποιητὰ πνεύματα ἢ δαιμόνια.

§ 9.

Ἵπαρξις τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει κυρίως ἀνάγκην ἀποδείξεως· διότι ὁ Θεὸς εἶνε τὸ πρῶτον ἐκεῖνο καὶ ὑψιστον ὄν, τὸ ὁποῖον κατ' ἀνάγκην ὑπάρχει καὶ ἐκ τοῦ ὁποῖου πάντα τὰ ὄντα ἔχουσι τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ἅπανα ἡ φύσις ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ· διότι χωρὶς τοῦ Θεοῦ ἡ φύσις δὲν ἐξηγεῖται, ἡ ὑπαρξις τοῦ κόσμου μένει ἀίνιγμα ἀκατάληπτον. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀποτέλεσμα χωρὶς αἰτίας· ἀλλ' ὁ κόσμος εἶνε ἀποτέλεσμα, διότι τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸν κόσμον, δὲν δύνανται νὰ ποιήσωσιν ἑαυτά· ἔχουσιν ἄρα τὴν αἰτίαν αὐτῶν, καὶ ἡ αἰτία αὕτη εἶνε ὁ Θεός· «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός'». Ἐν τῷ κόσμῳ παρατηροῦμεν τάξιν, ἀρμονίαν καὶ σκοπιμότητα, βλέπομεν νόμους ὠρισμένους καὶ ἀμεταβλήτους, ὑπάρχουσιν ἄφθονα ἀγαθὰ ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι χωρὶς αἰτίας. Ἡ τάξις προϋποθέτει νοῦν διατάσσοντα, οἱ νόμοι προϋποθέτουσι νομοθέτην, τὰ ἀγαθὰ προϋποθέτουσι δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν. Ἡ τάξις ἄρα καὶ ἡ ἀρμονία, οἱ νόμοι καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν, καὶ ἡ αἰτία αὕτη εἶνε ὁ Θεός. «Τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ θεϊότης¹». «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας²». Ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα ἀπόδειξις

¹ Ἐβρ. γ' 4. — ² Ρωμ. α' 20. — ³ Ψαλμ. ρδ' 24.

τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ συνείδησις ἡμῶν, ἥτις λέγει εἰς ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ τιμωρήσῃ τὸ κακὸν καὶ ν' ἀνταμείψῃ τὸ καλόν. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἄνθρωποι, πάντες οἱ λαοὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον πιστεύουσιν εἰς Θεόν. Μόνον ὁ ἄφρων εἶπε, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός· «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός¹».

§ 10.

Περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ.

Ὁ Θεός εἶνε πνεῦμα, ἀλλὰ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν περιλαμβάνει τι ὑλικόν ἢ ἀτελές, ἥτοι εἶνε πνεῦμα τέλειον· «Πνεῦμα ὁ Θεός²». Ὡς τέλειον δὲ πνεῦμα ὁ Θεός εἶνε 1) ἄπειρος, ἥτοι δὲν περιορίζεται εἰς ὀρισμένον τόπον· «Οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ³». Εἶνε 2) αἰώνιος καὶ ἄχρονος, ἥτοι δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος· «Πρὸ τοῦ ὅρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ⁴». Εἶνε 3) ἀμετάβλητος, ἥτοι δὲν ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, ὡς τὰ ἀτελῆ ὄντα· «Παρά τῷ Θεῷ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα⁵». Εἶνε 4) πανταχοῦ παρῶν καὶ πληροὶ τὰ πάντα διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου

¹ Ψαλμ. ιγ' 1.—² Ἰωάν. δ' 24.—³ Πράξ. ιζ' 24.—⁴ Ψαλμ. πθ' 2.—⁵ Ἰακ. α' 18.

κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου¹».

§ 11.

Ποίας ἄλλας ἰδιότητας ἀποδίδομεν εἰς τὸν Θεόν ;

Ὁ Θεὸς εἶνε παντογνώστης, ἥτοι γινώσκει τελείως πάντα, καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὰ αἰσθήματα ἡμῶν. «Κύριε, ἐδοκίμασάς με καὶ ἔγνων με· συνῆκας τοὺς διαλογισμοὺς μου καὶ τὴν τρίβον μου· ἔγνων πάντα²». Ὁ Θεὸς εἶνε πάνσοφος, ἥτοι σκοπείμῳς ἐποίησε καὶ διευθύνει καὶ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους « Ὡ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ³ ». Ὁ Θεὸς εἶνε πανάγαθος, πλήρης ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· ἐξ ἀγάπης ἔλεει τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς, συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας καὶ περιμένει τὴν ἐπιστροφὴν τῶν μὴ μετανοούντων. « Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἡγάπησεν ἡμᾶς⁴ ». Ὁ Θεὸς εἶνε ἅγιος, ἥτοι εἶνε τὸ τέλειον ἀγαθόν· ἀγαπᾷ μόνον τὸ καλὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν. « Ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι⁵ ». « Ἐμίσσησας, Κύριε, πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν⁶ ». Εἶνε δίκαιος, ἥτοι κρίνει δικαίως καὶ ἀμερολήπτως καὶ ἀνταμείβει τὸ ἀγαθὸν καὶ τιμωρεῖ τὸ κακόν. « Οὐχί

¹ Ψαλμ. ρλθ' 40. — ² Ψαλμ. ρλθ' 4. — ³ Ρωμ. ια' 33. — ⁴ Α' Ἰωάν. δ' 49. — ⁵ Α' Πέτρ. α' 46. — ⁶ Ψαλμ. ε' 5.

Θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ. Οὐδὲ διαμενοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου!». Ὁ Θεὸς εἶνε παντοδύναμος, ἔτσι δύναται πάντα ὅσα θέλει, θέλει δὲ μόνον τὸ καλόν. Δείγμα δὲ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. «Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν!».

§ 12.

Ὅσα πρόσωπα διακρίνομεν ἐν τῷ Θεῷ;

Ἐν τῷ Θεῷ διακρίνομεν τρία πρόσωπα, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα, εἰς τὰ ὅποια ἀποδίδομεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προσκύνησιν καὶ λατρείαν, ἀποτελοῦσι τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ὁ Πατὴρ εἶνε Θεός, ὁ Υἱὸς εἶνε Θεός, τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε Θεός· δὲν εἶνε ὁμῶς τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἰς μόνος Θεός· τὰ πρόσωπα εἶνε τρία, ἀλλ' ἡ οὐσία μία. Ὁ Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν βλέπομεν εἰς τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹».

¹ Ψαλμ. ε' 45. — ² Ψαλμ. ριγ' 3. — ³ Ματθ. κη' 19.

§ 13.

Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ὁ κόσμος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη ἀφ' ἑαυτοῦ· διότι πᾶν ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτοῦ. Ἡ αἰτία τοῦ κόσμου, ὡς εἴπομεν, εἶνε ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ὡς τέλειος δὲν ἔχει χρεῖαν τινος καὶ διὰ τοῦτο ἐποίησε τὸν κόσμον ὄχι ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης. Ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖται ὁ κόσμος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ αἰωνίως· διότι δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ζωὴν ἢ νεκρά καὶ ἀψυχὸς ὕλη. Ἄν ἡ ὕλη ὑπῆρχεν ἀφ' ἑαυτῆς, θὰ ἦτο αἰωνία καὶ ἀχρονος, θὰ ἦτο δηλαδὴ Θεός. Ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ δὲ αὐτοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει χρεῖαν ὕλης καὶ ὀργάνων ὕλικῶν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ποιήσῃ τι· ἐδημιούργησεν ἄρα τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ· «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν¹».

§ 14.

Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ συντηρητὴς καὶ κυβερνήτης τοῦ κόσμου.

Καθὼς τίποτε δὲν δύναται νὰ γείνη χωρὶς τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ τίποτε δὲν δύναται νὰ συντηρηθῇ χωρὶς αὐτοῦ. Μόνος ὁ παντοδύναμος Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούρ-

¹ Ψαλμ. λγ' 9.

γῆσε τὸν κόσμον, δύναται καὶ νὰ συντηρήσῃ αὐτόν. «Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν (τῶν κτισμάτων), καὶ ἐκλείψουσιν¹; καὶ εἰς τὴν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς²». Ὁ Θεὸς δὲ ὅχι μόνον συντηρεῖ, ἀλλὰ καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς πατὴρ πανάγαθος· εἰς τὸν Θεὸν ὑπόκεινται πάντα, ὁ Θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ διευθύνει πάντα εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μετὰ τόσης ἀγαθότητος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τὴν τύχην του. «Ἐμβλέφατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν³»; Ὁ Θεὸς ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ διευθύνει πάντα, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα, καὶ ἄτομα καὶ λαούς, πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον ἀναφαίνεται ἐν τῷ κόσμῳ, μεταχειρίζεται ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀγαθῷ ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ προνοίᾳ: «Οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν⁴». Ἡ πίστις εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εὐγνώμονα εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν ὑπομονὴν καὶ ἐλπίδα εἰς τὰς θλίψεις καὶ στενοχωρίας τοῦ βίου. «Εὐχαριστεῖτε πάντοτε ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ⁵». «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ⁵».

¹ Ψαλμ. ρδ' 29, 30. — ² Ματθ. ε' 26. — ³ Ψαλμ. ρκς' 5. —

⁴ Εφ. κ' 20. — ⁵ Ψαλμ. κγ' 4.
στ' 20)

§ 15.

Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἁγία Γραφή μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐκτίσεν τὸν κόσμον, ἦτοι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὰ φυτὰ καὶ τὰ δένδρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τοὺς ἰχθῦς, τὰ πτηνὰ καὶ τὰ διάφορα ζῶα, τελευταῖον δὲ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον. Ἄν τὰ λοιπὰ ὄντα δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀρχήν, πολὺ ὀλιγώτερον ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶνε ἡ κορωνὶς τῆς δημιουργίας, ὁ ἀρχὼν πάσης τῆς φύσεως, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. «Δόξη καὶ τιμὴ ἔστε-
πάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν πο-
δῶν αὐτοῦ¹». «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν²». Ὁ ἄνθρωπος δὲν συνίσταται, ὡς τὰ λοιπὰ ὄντα, ἐκ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ ψυχῆς ἢ πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποῖου δει-
κνύεται ἀνώτερος πάντων τῶν ὄντων· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐπλάσθη ἐκ τῆς γῆς, ἡ δὲ ψυχὴ ἐνε-
φυσήθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. «Καὶ ἐπλα-
σεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνε-
φύτησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένε-
το ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν³». Ἐνεκα δὲ τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἔνεκα τῆς θείας εἰκόνης, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ θνητὰ, ἀλλ' εἰς τὰ ἀθάνατα ὄντα. Ἀποθνήσκει μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μένει

¹ Παλμ. ἡ. 5, 6. — ² Γεν. α'. 27. — ³ Γεν. β'. 7.

ἀθάνατος· «Καὶ ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό».

§ 16.

Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται, ὡς εἵπομεν, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἢ πνεύματος· προορισμὸς δ' αὐτοῦ εἶνε ν' ἀναπτύξῃ καὶ τελειοποιήσῃ καὶ τὰ δύο ταῦτα, ἦτοι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ὀφείλει νὰ περιποιῇται ὁ ἄνθρωπος, διότι τὸ σῶμα εἶνε τὸ ὄργανον τοῦ πνεύματος καὶ χωρὶς τοῦ σώματος ἡμῶν δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῇ τὸ πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ πράττῃ μὲν πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ὑγείαν, ν' ἀποφεύγῃ δὲ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ βλάβῃ αὐτήν· ὀφείλει δὲ μάλιστα ν' ἀποφεύγῃ τὴν αὐτοκτονίαν, διότι ὁ αὐτοκτονῶν ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ σῶμα ὀφείλομεν νὰ περιποιώμεθα μόνον, καθόσον χρησιμεύει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος· ὅστις ἀποκλειστικῶς φροντίζει περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ καταντᾷ εἰς τὸν ὕλισμόν, ὁ ὁποῖος διδάσκει, ὅτι προορισμὸς ἡμῶν εἶνε νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν, διότι αὔριον ἀποθνήσκομεν. Ἀπείρως ἀνώτερον τοῦ σώματος εἶνε τὸ πνεῦμα ἡμῶν, εἰς τὸ ὁποῖον συνίσταται κυρίως ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου· καὶ διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα ἡμῶν

¹ Ἐκκλ. ιβ' 7. — Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἴδε κατωτέρω § 47.

ὀφείλομεν κατ' ἐξοχὴν ν' ἀναπτύσσωμεν καὶ τελειοποιῶμεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πνεῦμα ἡμῶν περιλαμβάνει νοῦν καὶ θέλησιν ἢ καρδίαν, διὰ τοῦτο εἰς τὴν πνευματικὴν ἡμῶν τελειοποίησιν ἀπαιτεῖται ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποιήσις καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως. Καὶ τὸν μὲν νοῦν ἀναπτύσσομεν διὰ τῆς μελέτης καὶ τῶν γραμμάτων, τὴν δὲ θέλησιν διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς εἰς τὸ καλόν. Ἡ παιδεία καὶ τὰ γράμματα μόνα χωρὶς τῆς ἀρετῆς ὅχι μόνον δὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσι· τοῦναντίον δὲ τότε φθάνομεν εἰς τὸν προορισμὸν ἡμῶν, ὅταν ἀγαπῶμεν καὶ πράττωμεν πᾶν καλὸν καὶ εὐγενὲς καὶ τελειοποιώμεθα πάντοτε ἡθικῶς. Ὁ ἀληθὴς λοιπὸν προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ τελειοποίησιν· οὕτω δὲ μόνον δύναται ν' ἀποβῇ ὁ ἄνθρωπος ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοιώσις, ἥτοι νὰ γείνη ὅμοιος τῷ Θεῷ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγιότητα καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀγάπης· «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι¹». «Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ²».

§ 17.

Ἡ τῶσις τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἀθῶοι ὡς τὰ παιδιὰ· ἦσαν δὲ προωρισμένοι νὰ

¹ Ματθ. ε' 48.—² Εφ. ε' 4. 2.

γείνωσιν ἅγιοι καὶ εὐτυχεῖς, ὑπακούοντες ἐλευθέρως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπερνικῶντες τὰς κακὰς ἐπιθυμίας· «Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας»¹. Ἐπλάσθησαν δὲ ἐλεύθεροι οἱ ἄνθρωποι, διότι τότε μόνον ἔχει ἀξίαν ἡ ἀρετὴ, ὅταν γίνεται ἐλευθέρως καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ καλόν. Ἀλλὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν δὲν ἐξεπλήρωσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἀγία Γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι Ἀδὰμ καὶ Εὐὰ, τεθέντες εἰς τὸν παράδεισον, παρέβησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξώσθησαν διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείσου· τὸ κακὸν δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, ἤτοι εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τοῦτο ὠνομάσθη προπατορικὸν ἁμάρτημα. Καὶ ἡ ἱστορία δὲ καὶ ἡ καθημερινὴ πείρα μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ῥέπουσιν ἐκ φύσεως εἰς τὸ κακόν, ὅτι ἡμαρτον καὶ ἐδυθίσθησαν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὰς ὕλικὰς ἀπολαύσεις καὶ διέστρεψαν καὶ ἐμόλυναν τὴν θεῖαν εἰκόνα· «Γνόντες τὸν Θεὸν οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα»². «Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἡχρειώθησαν· ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν»³.

§ 18.

Ἄμαρτία καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

Ἄμαρτία εἶνε ἡ παράβασις τοῦ ἡθικοῦ νόμου, ὁ

¹ Ἐρ. δ' 24.—² Ρωμ. α' 24—35.—³ Ρωμ. γ' 12—18.

ὅποιος ὑπάρχει ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν. Ὁ ἁμαρτάνων δὲν πράττει ὅ,τι ὁ ἡθικὸς νόμος καὶ ἡ συνείδησις ὑπαγορεύουσιν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὅ,τι ὁ ἐγωϊσμός καὶ αἱ κακαὶ αὐτοῦ ἐπιθυμίαι ἀπαιτοῦσιν. Ἡ ἁμαρτία χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀφαιρεῖ τὴν γαλήνην τῆς συνειδήσεως, φέρει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξωτερικὴν, πάντοτε δὲ ἐσωτερικὴν δυστυχίαν, καθιστᾷ ἡμᾶς δούλους τῶν παθῶν καὶ ὁδηγεῖ ἐν τέλει εἰς τὸν θάνατον, καὶ τὸν σωματικὸν καὶ τὸν πνευματικόν, καὶ τὸν πρόσκαιρον καὶ τὸν αἰώνιον. «Οἶδα, ὅτι οὐκ οἶκεῖ ἐν ἐμοὶ τὸ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράττω¹». «Τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος»². Διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπεσκοτίσθη, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθη. Ἄν ὁ ἄνθρωπος διεφθείρετο καθ' ὁλοκληρίαν ἡθικῶς, θὰ ἔπαυε νὰ ᾔηνε ἄνθρωπος. Ἐμείνεν εἰς αὐτόν ἡ δύναμις πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἡ συναίσθησις τῆς ἁμαρτίας, ὁ πόθος πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν μετάνοιαν. Ὅτι δὲ ἡ δύναμις πρὸς τὸ ἀγαθὸν δὲν ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, βεβαίῳ καὶ ἡ ἀγία Γραφή, ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει· «Ἐάν τις ἠγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει³». «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι⁴».

§ 19.

Σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο μόνος νὰ σωθῇ. Ἡ ἱστο-

¹ Ρωμ. ζ' 18, 19. — ² Ρωμ. ε' 23. — ³ Ἰωάν. ιδ' 23. — ⁴ Μάρκ. ι' 34.

ρία μαρτυρεῖ ὅτι ὅσον παρήρχετο ὁ χρόνος, τόσον τὸ κακὸν ἠϋξάνε, τόσον ἀπεμακρύνετο ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ τῇ εὐσπλαγχνίᾳ δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν του ν' ἀπολεσθῇ ἐντελῶς. Ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος θέλει, ἵνα πᾶς ἄνθρωπος ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, ὥκτειρε τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξαπέστειλε τὸν ἱατρὸν τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος σώζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν νέας δυνάμεις καὶ νέαν ζωὴν. Ὁ θεὸς οὗτος τῶν ψυχῶν ἱατρός, ὁ σωτὴρ οὗτος καὶ λυτρωτὴς τῶν ἀνθρώπων εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζητήσῃ καὶ σώσῃ τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἀναγεννήσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ συμφιλιώσῃ αὐτοὺς καὶ πάλιν πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου εἶχον χωρισθῇ διὰ τῆς ἀμαρτίας.

Β'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

§ 20.

Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ;

«Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελ-

¹ Ἰωάν. γ' 16.

θόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα· σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

§ 21.

Ποία εἶνε ἡ ἔννοια τῶν λέξεων τούτων ;

Αἱ λέξεις αὗται μᾶς διδάσκουσιν ὅτι καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Θεὸν πατέρα, οὕτω ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας τριάδος, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,¹⁾ ὁ ὅποιος εἶνε ὁ μονογενὴς υἱὸς ἢ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἐποιήθη ἐκ τοῦ μηδενός, ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· εἶνε φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, εἶνε τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν πατέρα, εἶνε δηλαδὴ καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ πατὴρ, Θεός, καὶ δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ κόσμος. Μᾶς δι-

¹⁾ Ἰησοῦς εἶνε λέξις ἐβραϊκὴ καὶ σημαίνει Σωτῆρα. — Χριστὸς εἶνε λέξις ἑλληνικὴ καὶ σημαίνει κεχρισμένον· διότι ὁ Ἰησοῦς ἐχρίσθη ὄχι δι' ἐλαίου, ὡς οἱ ἱερεῖς, οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με» (Λουκ. δ' 18). Μονογενὴς ὀνομάσθη ὁ Ἰησοῦς, διότι εἶνε ὁ μόνος κατ' οὐσίαν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅμοιος δὲ οἱ ἄνθρωποι ὀνομαζόμεθα υἱοὶ Θεοῦ κατὰ χάριν.

δάσκουσιν αἱ λέξεις αὐται, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἔλαβε σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔγεινεν ἄνθρωπος τέλειος χωρὶς ἁμαρτίας, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Μᾶς διδάσκουσιν ἐπίσης αἱ λέξεις αὐται ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας Ποντίου Πιλάτου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῶν Ἰουδαίων καὶ καταδικασθεὶς ἐσταυρώθη, καὶ ἔπαθε καὶ ἐτάφη καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέστη, τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὁπόθεν μέλλει καὶ πάλιν νὰ ἔλθῃ μετὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης καὶ δυνάμεως, ἵνα κρίνῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ βασιλεία δὲ τοῦ Ἰησοῦ δὲν θὰ ἔχῃ τέλος.

§ 22.

Προπαρεσκευὴ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐνῆνθρώπησεν, ὅτε ἦλθε τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου, ἥτοι ὅτε ἡ κακία ἐκορυφώθη καὶ οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνθησαν ἀπ' ἐαυτῶν τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας. Εἶχε δὲ κορυφωθῇ ἡ κακία ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Αὐγούστου Καίσαρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Χριστός, τῷ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης. Ἡ ἔλευσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον προπαρεσκευάσθη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους προπαρεσκευάσεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως

καὶ τῶν προφητῶν, οἱ ὅποιοι ἐκήρυξαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἓνα μόνον Θεόν καὶ προεῖπον τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίας ἢ Σωτῆρος· τοὺς δὲ ἐθνικοὺς ἢ εἰδωλολάτρους προπαρεσκεύασε διὰ πολλῶν λογίων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, καθὼς λ. γ. τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἐνόησαν τὸ ψεῦδος τῆς πολυθείας καὶ ἀνυψώθησαν εἰς τὴν ιδέαν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. «Ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν¹».

§ 23.

Πῶς ἐγένετο Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Ἰησοῦς Χριστός ;

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔσωσε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τῆς πολυθείας, εἰς τὰ ὅποια, ὡς εἶδομεν, ἦσαν βεβυθισμένοι καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς νέαν ἠθικὴν δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ ὠδήγησε καὶ πάλιν εἰς τὸν Θεόν, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ εἶχον ἀποχωρισθῆ διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἐγένετο δὲ Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἰησοῦς α) διότι ἐδίδασκε τὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν θρησκείαν· β) διότι ἔζησε βίον τέλειον καὶ ἔδωκεν οὕτω ἄριστον παράδειγμα ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας καὶ γ) διότι ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

¹ Γαλ. 8' 4, 5.

§ 24.

α'. Διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αἱ κυριώτεραι ιδέαι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν εἰς τὰ Εὐαγγέλια, εἶνε αἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Θεὸς εἶνε πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶνε τέκνα αὐτοῦ. «Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ, ὁ πατήρ¹». 2) Οἱ ἄνθρωποι συνδέονται πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀγάπης, ἐξ ἀγάπης δὲ καὶ ὅχι ἐκ φόβου πρέπει νὰ ἐκπληρῶσι τὸ θεῖον θέλημα. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ²». 3) Ὁ Θεὸς εἶνε πλήρης ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, συγχωρεῖ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐκείνον, ὁ ὁποῖος μετανοεῖ εἰλικρινῶς καὶ ὁ ὁποῖος δεικνύει τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ δι' ἔργων. «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως³». «Μετανοεῖτε καὶ ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας⁴». Οἱ μετανοοῦντες εἰλικρινῶς ἀποτελοῦσι μίαν κοινωνίαν, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτοι τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θέλουσι νὰ φαίνωνται μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ ᾔνη ἀληθῶς δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι. «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⁵». «Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ

¹ Ρωμ. η' 15. — ² Α' Ἰωάν. δ' 16. — ³ Β' Κορ. α' 3. — ⁴ Μαθ. γ' 3, 8. — ⁵ Μαθ. δ' 17.

Θεοῦ βρω̄σις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἀγίῳ¹».

§. 25.

6'. Βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο δεῦτερον Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἡ ἡθικὴ ἢ θρησκευτικὴ διδασκαλία τότε ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ φέρει μεγάλα ἀποτελέσματα, ὅταν ὁ διδάσκων ἐφαρμοζῇ αὐτὴν εἰς τὸν βίον του. Τοῦτο δὲ βλέπομεν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὁ ὁποῖος ἐξεπλήρωσε μέχρι κεραίας πᾶν ὅ,τι ἐδίδαξεν. Ὁ Κύριος ἡμῶν ὑπῆρξεν ὁ τέλειος τύπος τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς. Ὅλην τὴν διδασκαλίαν του περιέλαβεν ὁ Ἰησοῦς εἰς δύο μεγάλας ἐντολάς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον ὡς σεαυτόν²». Τὰς δύο δὲ ταύτας ἐντολάς ἐξεπλήρωσεν εἰς βαθμὸν τέλειον ὁ Ἰησοῦς. Ἐζῆ ὁλος ἐν Θεῷ καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. «Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν³». Ὡς τροφὴν αὐτοῦ ἐθεώρει νὰ πράττῃ πάντοτε τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ πατρός. «Ἐμὸν βρω̄μά ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με⁴». Ἐν τέλει δὲ καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ὑπακούσῃ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. «Πά-

¹ Ρωμ. δ' 17. — ² Ματθ. xβ' 37—39. — ³ Ἰωάν. ι' 30. — ⁴ Ἰωάν. δ' 34.

τερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ πο-
 τήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ¹».
 Ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς εἰς βαθμὸν
 τέλειον. Καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ εἰργάζετο ὑπὲρ τῶν
 ἀνθρώπων, καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ἔργων εὐηργέτει αὐ-
 τοὺς πάντοτε· ἐν τέλει δὲ ἔδωκε τὸ μεγαλῆτερον δεῖγ-
 μα τῆς ἀγάπης, ἐθυσίασε δηλαδὴ καὶ τὴν ζωὴν αὐ-
 τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπης
 οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν
 φίλων αὐτοῦ²». Ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἀναμάρτητος· «Ἀμαρ-
 τίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόμα-
 τι αὐτοῦ³». Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ ὀνομάζου-
 σιν αὐτὸν ἀληθὴ καὶ δίκαιον· «Διδάσκαλε, οἶδαμεν
 ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ δι-
 δάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός, οὐ γὰρ βλέ-
 πεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων⁴». Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς,
 ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ τύπος τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ φι-
 λαληθείας, εἶπε περὶ ἑαυτοῦ· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει
 με περὶ ἁμαρτίας⁵». Ἀρα ὁ Ἰησοῦς ἔζησε καὶ ἀπέθα-
 νεν, ἵνα ἀφήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν βίον αὐτοῦ παράδειγμα
 ἄριστον μιμήσεως καὶ διδάξῃ ἡμᾶς, πῶς πρέπει νὰ
 ζῶμεν, ἂν θέλωμεν νὰ ᾔμεθα ἀληθεῖς χριστιανοί· «Χρι-
 στὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμ-
 μὸν, ἵνα ἐπακολουθήσῃτε τοῖς ἵχνεσιν αὐτοῦ⁶».

§ 26.

γ'. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο τρίτον Σωτὴρ τῶν ἀν-

¹ Ματθ. κς' 39. — ² Ἰωάν. ιε'. 13. — ³ Α' Πέτρ. β' 22. — Ματθ.
 κβ' 16. — ⁴ Ἰωάν. η' 46. — ⁵ Α' Πέτρ. β' 21.

θρώπων διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἐπεσφράγισε μόνον τὸν ἅγιον αὐτοῦ βίον, δὲν ἔδειξε μόνον τὴν ἄπειρον αὐτοῦ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς θυσία πρὸς τὸν Θεόν. Οἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν παρώργισαν τὸν Θεόν καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ. Εἰς μάτην δὲ ἐζήτουν νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεόν καὶ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὴν θείαν δικαιοσύνην μὲ θυσίας ζῶων καὶ ἀνθρώπων. Αἱ θυσίαι αὗται ἦσαν ὅλως ἐξωτερικαί, ἦσαν ἀπλῆ σκιά καὶ τύπος τῆς μόνης ἀληθοῦς θυσίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς προσέφερεν ἐκουσίως ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἠνώθημεν καὶ πάλιν καὶ συνεφιλιώθημεν πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐχθροὶ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ¹». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐμεσίτευσε μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ συνεφιλίωσεν αὐτοὺς, διὰ τοῦτο καλεῖται καὶ Μεσίτης. «Εἰς Θεὸς, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς²». «Ὅσοι ἄρα πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν πρέπει νὰ σταυρώσωσιν, ἥτοι νὰ νικήσωσι τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας, νὰ ἦνε νεκροὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ ζῶσι δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν, διὰ τὸν Θεόν. «Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν³».

¹ Ρωμ. ε' 10. — ² Α. Τιμ. 6' 51. — ³ Ρωμ. ε' 11. — Πρὸλ. Γαλ. ε' 24.

Γ'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

§ 27.

Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

§ 28.

Τί μᾶς διδάσκουσιν αἱ λέξεις αὗται;

Μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, οὕτω πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὀνομάζεται δὲ τὸ Πνεῦμα ἅγιον καὶ κύριον, διότι εἶνε τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἅγιος δὲ καὶ κύριος εἶνε ὁ Πατήρ, ἅγιος καὶ κύριος ὁ Υἱός. Λέγεται ζωοποιόν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διότι δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ζωογονεῖ ὅλα τὰ κτίσματα, μάλιστα δὲ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἐκτίσθη, ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐκπορεύεται, ἥτοι πηγάζει ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ὡς τοιοῦτον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συμπροσκυνεῖται καὶ συνδοξάζεται μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτιζόμενοι ἐλάλησαν οἱ προφῆται.

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἔζη πλήρες ἐν τῷ Ἰησοῦ, μένει δὲ πάντοτε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος¹». Εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ τοὺς χριστιανοὺς εἰς πᾶν ἔργον καλὸν καὶ θεάρεστον, ἀναδεικνύει αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ καὶ παρέχει εἰς αὐτοὺς εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν²». «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια³».

§ 29.

Ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις.

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα πρέπει νὰ μεταδοθῇ εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς μεταδόσεως δὲ ταύτης ὁδηγούμεθα εἰς νέαν ἠθικὴν ζωὴν, καὶ τοῦτο καλεῖται ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις. Ἡ νέα αὕτη ζωὴ ἀρχεται διὰ τῆς μετανόας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν. «Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· μετανοεῖτε, καὶ πιστεῦτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ⁴».

Διὰ τῆς μετανόας ἀφήνομεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἦτοι τὴν κακίαν, καὶ ἐνδυσόμεθα τὸν νέον, ἦτοι τὴν ἀρετήν, γινόμεθα δὲ ἀπὸ ἀδίκων δίκαιοι. «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα⁵». Ἡ ἀληθὴς

¹ Μκ. θ. καὶ 20' — ² Ἰωάν. ις 13. — ³ Γαλ. ε' 22, 23. — ⁴ Μάρκ. α' 45. — ⁵ Β' Κορ. ε' 47.

δὲ μετάνοια συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸ κακόν, νὰ λυπηθῶμεν δι' αὐτὸ καὶ ν' ἀποφασίσωμεν νὰ ἐμμενῶμεν εἰς τὸ καλόν. «Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτὶαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος (ὁ Θεός), ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρῶς ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας¹». Τοιαύτην ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ μετάνοιαν ἔδειξεν ὁ Δαυὶδ, ὁ Πέτρος, ὁ τελώνης, ὁ Ζακχαῖος καὶ ὁ ἄσωτος υἱός.

Ἡ πίστις δὲ εἰς τὸν Ἰησοῦν συνίσταται εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτὸν ὡς τὸν Σωτῆρα, ν' ἀγαπήσωμεν αὐτὸν καὶ νὰ ἐκτελῶμεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Ἡ πίστις δὲν εἶνε ἀπλῆ γνώσις, ἀλλὰ πλήρης καὶ τελεία ὑποταγὴ τῆς καρδίας καὶ τῆς θελήσεως ἡμῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν, πλήρης καὶ τελεία μετ' αὐτοῦ ἔνωσις. Δὲν εἶνε νεκρὰ πίστις, οὐδὲ συνίσταται εἰς ξηρὰν ἀποδοχὴν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ πίστις, ἡ ὁποία ἐνεργεῖται δι' ἀγάπης καὶ δεικνύεται δι' ἔργων καλῶν. «Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν²». «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἰσχύει πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη³».

§ 30.

Ἀγιασμός.

Ὁ χριστιανὸς καθήκον ἔχει ν' ἀγωνίζεται πάντοτε κατὰ τῆς κακίας καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ νικήσῃ αὐτήν. οὕτω δὲ μόνον δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀναγέν-

¹ Α' Ἰωάν. α' 8, 9. — ² Ἰάκ. β' 20. — ³ Γαλ. ε' 6.

νησιν αὐτοῦ καὶ δικαίωσιν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἁγιασμόν, ἥτοι εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελειότητα. Ὁ ἔχων ζῶσαν πίστιν εἰς Χριστὸν, ὑπερνικᾷ βαθμηδὸν τὸ κακὸν καὶ πλησιάζει εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλ' εἰς τὴν τελείαν ἁγιότητα δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ χριστιανός· διότι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀτελής καὶ διὰ τοῦτο προσπαθεῖ μόνον καὶ ὀφείλει νὰ προσπαθῇ νὰ πράττῃ τὸ καλόν, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλειον. «Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε¹».

Δ'. ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

§ 31.

**Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως
περὶ Ἐκκλησίας;**

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὀνομάζεται ἐνταῦθα μία, διότι μία εἶνε ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ ὅχι πολλά· ὀνομάζεται ἁγία, διότι ἡγιάσθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμόν τῶν χριστιανῶν· ὀνομάζεται καθολικὴ, διότι εἶνε διαδεδομένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον· ὀνομάζεται ἀποστολική, διότι ἰδρύθη καὶ ἐξηπλώθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων.

§ 32.

Τί εἶνε Ἐκκλησία;

Ἐκκλησία εἶνε τὸ ἄθροισμα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐβα-

¹ Α. Κορ. ιε' 58.

πίσθησαν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶνε ὁ Χριστός, μέλη δὲ αὐτῆς οἱ πιστοὶ ἢ οἱ χριστιανοί. Κυβερνώσι δὲ τὴν Ἐκκλησίαν οἱ ἐπίσκοποι, συνεργοὺς ἔχοντες τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Ἰδρύθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐξηπλώθη δ' ἔπειτα βαθμηδὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Ὑπέμεινε πολλοὺς καὶ φοβεροὺς διωγμούς, ἀναρίθμητοι δὲ χριστιανοὶ ἐβάσανίσθησαν σκληρῶς καὶ ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῶν, καὶ οὗτοι ὠνομάσθησαν μάρτυρες. Ἡ Ἐκκλησία ἔτυχεν ἐπὶ τέλους τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τῷ 313. Ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολλοὶ αἵρετικοί, ἦτοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ψευδῆ καὶ διεστραμμένα, ἀντίθετα πρὸς τὴν γνησίαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τῶν αἵρετικῶν δὲ τούτων συνεκροτήθησαν αἱ λεγόμεναι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι κατεδίκασαν τὰς αἵρέσεις καὶ ὥρισαν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας (δόγματα)¹. Ἀλλὰ καὶ σχίσματα ἔγειναν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὕτω κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα ἔγεινε τὸ σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας· κατὰ δὲ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ἔγεινε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας· ὥστε ὑπάρχουσι τρεῖς μεγάλαι χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι, ἡ ἀνα-

¹) Ἡ πρώτη εἶνε αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ἦτοι ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ (325), ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει (381), ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ (431), ἡ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι (451), ἡ πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (581), ἡ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (680) καὶ ἡ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ (787).

τολική ὀρθόδοξος, ἡ δυτικὴ ἢ καθολικὴ καὶ ἡ προτεσταντικὴ ἢ διαμαρτυρομένη. Αἱ τρεῖς αὗται Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσι μὲν μίαν μόνην χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, καθόσον στηρίζονται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς Χριστόν, διακρίνονται ὁμῶς καὶ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Ἡ δυτικὴ καὶ ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία διέστρεψαν εἰς πολλὰ τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὅποιαν διетήρησεν ἀγνήν καὶ καθαρὰν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη διὰ τοῦτο ὀρθόδοξος. Ὀνομάζεται δὲ καὶ ἀνατολικὴ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, διότι οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς εὐρίσκονται οἱ πλεῖστοι εἰς τὴν Ἀνατολήν. Περιλαμβάνει δὲ τρεῖς κυριωτέρας Ἐκκλησίας, τὴν ἐν Τουρκίᾳ, τὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ τὴν ἐν Ρώσσίᾳ. Καὶ τὴν μὲν ἐν Τουρκίᾳ κυβερνᾷ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς πατριάρχαι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων· τὴν δὲ ἐν Ἑλλάδι κυβερνᾷ σύνοδος ἐξ ἐπισκόπων, ἡ ὁποία ἐδρεύει ἐν Ἀθήναις· καὶ τὴν ἐν Ρωσσίᾳ κυβερνᾷ ἐπίσης σύνοδος, ἡ ὁποία ἐδρεύει ἐν Πετρούπολει.

§ 33.

Ἡ Ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὸν ἀγιασμόν τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἐκκλησία ιδρύθη, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, τὸ ὅποιον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέλεσεν, ἵνα δηλαδὴ ὁδηγήσῃ βαθμηδὸν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς Χριστόν καὶ διδάξῃ αὐτοὺς νὰ ζῶσι βίον σύμφωνα πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἐπιδιώκει δὲ τὸν

σκοπὸν τοῦτον ἡ Ἐκκλησία διὰ τριῶν μέσων, ἥτοι διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τῆς προσευχῆς καὶ διὰ τῶν μυστηρίων.

§ 34.

α'. Ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ Ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν ἢ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν πιστῶν πρῶτον διὰ τοῦ κηρύγματος ἢ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὑπάρχουσιν ἀληθῶς λόγοι ζωῆς αἰωνίου. «Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις¹». Διὰ νὰ πιστεύσῃ τις πρέπει νὰ ἀκούσῃ, καὶ διὰ νὰ ἀκούσῃ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ὁ κηρύττων. «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή διὰ ρήματος Θεοῦ²». «Μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν³». Διὰ τοῦ κηρύγματος διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, ἐξαπλοῦνται δὲ μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας. Ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν⁴». Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ὅτε οἱ ἱερεῖς ἦσαν πεπαιδευμένοι, ἐγένετο πάντοτε ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ἐκάστην λειτουργίαν. Διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς

¹ Ἰωάν. 5' 68. — ² Ρωμ. ι' 17. — ³ Λουκ. ια' 28. — ⁴ Ματθ. κη' 19.

τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὸν οἶκον προφυλάσσονται οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἔχθρας πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἀπὸ πολλῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων.

§ 35.

6'. Περὶ προσευχῆς.

Δεύτερον μέσον πρὸς ἀναγέννησιν ἢ ἡθικοποίησιν τῶν χριστιανῶν ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὴν προσευχὴν. Προσευχὴ εἶνε ἡ ἀνύψωσις τῆς καρδίας εἰς τὸν δημιουργόν, ὁ διάλογος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν. Χωρὶς προσευχῆς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ θρησκεία. Ὁ εὐσεβὴς ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ τὸ αἶσθημα αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, καθὼς αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ πᾶν αἶσθημα αὐτοῦ εἴτε χαρᾶς εἴτε λύπης. Ἡ προσευχὴ ἐνισχύει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, καθαρίζει τὴν ψυχὴν, ἀνυψοῖ αὐτὴν καὶ πλησιάζει εἰς τὸν Θεόν. Προσεύχεται δὲ ὁ ἄνθρωπος ἢ διὰ νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὸν Θεὸν τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγεται προσευχὴ μετάνοιας· ἢ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰς εὐεργεσίας του καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγεται προσευχὴ εὐχαριστίας ἢ δοξολογίας· ἢ διὰ νὰ ζητήσῃ τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο λέγεται προσευχὴ αἰτήσεως ἢ παράκλησις. Προσευχόμεθα καὶ πρέπει νὰ προσευχώμεθα κυρίως μόνον εἰς τὸν Θεόν· ἂν δὲ προσευχώμεθα καὶ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον, τοῦτο πράττομεν ὅχι διότι θεοποιούμεν αὐτούς, ἀλλ' ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτούς ὡς μεσί-

τας παρὰ τῷ Θεῷ, τοῦ ὁποίου ἔγειναν φίλοι διὰ τοῦ ἁγίου αὐτῶν βίου. «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε¹». Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Ζητεῖτε καὶ εὕρησете· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν¹».

§ 36.

Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα ;

Πρέπει δὲ νὰ προσευχώμεθα 1) μὲ καθαράν καρδίαν· διότι ὁ Θεὸς δὲν εἰσακούει τὴν προσευχὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τρέφει μίση καὶ ἔχθρας ἐναντίον τοῦ πλησίον αὐτοῦ. «Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἅφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου, καὶ ὑπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου³». Πρέπει νὰ προσευχώμεθα 2) μὲ στερεὰν πεποίθησιν ὅτι ὁ Θεὸς καὶ δύναται καὶ θέλει νὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν ἡμῶν καὶ γινώσκει καλλίτερον ἀπὸ ἡμᾶς, τίνων ἔχομεν χρεῖαν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσευχώμεθα νὰ γίνεταί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅχι ἡμῶν. «Οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὧν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν... Γενηθήτω τὸ θέλημά σου⁴». Πρέπει νὰ προσευχώμεθα 3) εἰλικρινῶς καὶ ὅχι πρὸς ἐπίδειξιν. «Καὶ ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις⁵».

¹ Ματθ. χς' 44. — ² Ματθ. ζ' 7. — ³ Ματθ. ε' 23, 24. — ⁴ Ματθ. ς' 8—10. — ⁵ Ματθ. ς' 5.

§ 37.

Ποῦ καὶ πότε πρέπει νὰ προσευχώμεθα :

Δυνάμεθα μὲν πανταχοῦ νὰ προσευχώμεθα, διότι ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα εἶνε πανταχοῦ παρὼν· «Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν¹» Ἑλλὰ πλὴν τῆς κατ' ἰδίαν ἢ κατ' οἶκον προσευχῆς προσευχώμεθα καὶ ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὠρισμένους ἱεροὺς τόπους, εἰς τοὺς ναοὺς· τοῦτο δὲ ὀνομάζεται κοινὴ προσευχὴ ἢ λατρεία. «Ἐν Ἑκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν²». «Εὐφράνθην ἐπὶ ταῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα³». Ἡ κοινὴ προσευχὴ εἶνε πολὺ ὠφέλιμος. Πρῶτον διότι ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ, αἱ εἰκόνες δηλαδὴ καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ ἀντικείμενα, οἱ φαλλόμενοι ὕμνοι καὶ αἱ προσευχαὶ διεγείρουσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἡμῶν καὶ ἐμπνέουσι περισσοτέραν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ προσευχηθῶμεν. Δεύτερον διότι βλέποντες ὅτι οἱ ἄλλοι προσεύχονται προτρεπόμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν νὰ προσευχώμεθα. Τρίτον διότι προσευχόμενοι εἰς τὸν αὐτὸν κοινὸν πατέρα ἐν οὐρανοῖς ἀναλογιζόμεθα ὅτι ὅλοι εἴμεθα τέχνα αὐτοῦ, ἅρα ἴσοι καὶ ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρέπει διὰ τοῦτο ν' ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Καὶ τέταρτον διότι ἐν τῷ ναῷ λαμβάνει εὐκαιρίαν ὁ ἱερεὺς νὰ ἀναπτύξῃ εἰς ἡμᾶς τὰς θείας ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου.

Δυνάμεθα ἐπίσης πάντοτε νὰ προσευχώμεθα, ὡς ἅκις

¹ Ἰωάν. δ' 24. — ² Ψαλμ. ξζ' 27. — ³ Ψαλμ. ρκά 1.

αισθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ προσευχηθῶμεν· ἀλλὰ καλὸν καὶ ὠφέλιμον εἶνε νὰ προσευχώμεθα κατ' οἶκον μὲν εἰς ὠρισμένας ὥρας, εἰς τοὺς ναοὺς δὲ εἰς ὠρισμένας ἡμέρας, διότι αἱ ὠρισμέναι ὥραι καὶ ἡμέραι τῆς προσευχῆς ὑπενθυμίζουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ καθήκον τῆς προσευχῆς, τὸ ὁποῖον χωρὶς τῆς συνηθείας ταύτης εὐκόλως ἠδυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν.

§ 38.

Ἡ κυριακὴ προσευχή.

Ὁ Κύριος ἡμῶν, θέλων νὰ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πῶς πρέπει νὰ προσεύχωνται, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἄριστον τύπον προσευχῆς, τὸ Πάτερ ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη διὰ τοῦτο κυριακὴ προσευχή. Εἶνε δὲ ἡ κυριακὴ προσευχή ἡ ἐξῆς· «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». — Ἐν τῇ κυριακῇ ταύτῃ προσευχῇ καλοῦμεν τὸν Θεὸν πατέρα ἡμῶν καὶ διδασκόμεθα οὕτω ὅτι ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα ἔχοντες τὴν καρδίαν πλήρη ἀγάπης καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς πατέρα ἡμῶν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον ὡς ἀδελφὸν ἡμῶν. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅχι διότι περιορίζεται εἰς ὠρισμένον τόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ δειχθῇ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ οὕτω

νὰ προσευχώμεθα εἰς αὐτὸν ἔχοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι δύναται νὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Διὰ τοῦ ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου διδασκόμεθα ὅτι ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν ὡς ἅγιον μετὰ καρδίας καθαρᾶς καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν. Διὰ τοῦ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου εὐχόμεθα νὰ ἐξαπλωθῇ πανταχοῦ καὶ κατισχύσῃ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὸ εὐαγγέλιον, διὰ τοῦ ὁποῦ διδάσκονται οἱ ἄνθρωποι νὰ ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ποιοῦσιν αὐτὸ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ. Γειρηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Παρακαλοῦμεν ἔπειτα τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθῇ ν' ἀποκτῶμεν τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, ἥτοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· νὰ συγχωρήσῃ τὰ ὀφειλήματα, ἥτοι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων· νὰ προφυλάττῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάντα πειρασμίου, ἥτοι ἀπὸ πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ κακόν, καὶ νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

§ 39.

γ'. Περὶ μυστηρίων.

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»· Καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῶν λοιπῶν μυστηρίων παρέχει ἡ Ἐκκλησία τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἥτοι ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν ἁγιασμόν τῶν χριστιανῶν. Εἶνε, δὲ τὰ μυστήρια ἱεραὶ τελεταί, αἱ ὁποῖαι ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὑπὸ ὁρατὰ σημεῖα

μεταδίδεται εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Χρησιμεύουσι δὲ τὰ μυστήρια καὶ ὡς ἐξωτερικὰ σημεῖα καὶ γνωρίσματα, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἑτεροθρήσκων.

Τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ, ἦτοι τὸ βάπτισμα, τὸ χρῆσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον. Τὰ οὐσιωδέστατα ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων εἶνε τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, διότι διὰ μὲν τοῦ βαπτίσματος γινόμεθα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, διὰ δὲ τῆς εὐχαριστίας ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Χριστοῦ.

§ 40.

Τὸ βάπτισμα.

Τὸ βάπτισμα εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον πιστεύομεν ὅτι καθὼς τὸ σῶμα καθαρίζεται διὰ τοῦ ὕδατος, οὕτω καθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅτε ἀποστέλλων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα εἶπε πρὸς αὐτούς· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹». Ὁ βαπτιζόμενος βυθίζεται τρίς εἰς τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, σημαίνει δὲ ἡ τρίτῃ αὕτη κατάδυσις τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος

¹ Ματθ. κη' 49.

ἡμῶν· σημαίνει δηλαδή ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀποθάνωμεν μετὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ν' ἀναστηθῶμεν δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς ζωὴν νέαν χριστιανικὴν· «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν¹». Ὁ βαπτιζόμενος πρέπει πρῶτον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ ἔπειτα νὰ βαπτισθῇ· «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθὲς σωθήσεται²». Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας οἱ μέλλοντες νὰ γείνωσι χριστιανοὶ ἐκατηχοῦντο πρότερον καὶ ἔπειτα ἐβαπτίζοντο. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ βαπτίζωνται εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν, ὠρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἀνάδοχοι, οἱ ὁποῖοι ἀπαγγέλλουσιν ὡς ἐπίτροποι τῶν νηπίων τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξωσι καὶ κατηχήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ τὰ βαπτιζόμενα νήπια, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν νὰ ἐννοῶσιν.

§ 41.

Τὸ χρῆσμα.

Τὸ χρῆσμα ἢ ἅγιον μύρον εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς χρίων διὰ μύρου τὸν βαπτιζόμενον ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπέθετον τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐπ' αὐτοὺς τὴν χάριν

¹ Ρωμ. ς' 4. — ² Μάρκ. ις' 16.

τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἱ δὲ διάδοχοι αὐτῶν ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν χρίουσι τὸν βαπτιζόμενον διὰ τοῦ μύρου. Ὁ χρίων ἱερεὺς ἐπιλέγει τὰς λέξεις· «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν»· ἦτοι τὸ μύρον τοῦτο χρησιμεύει ὡς ἐπισφράγις καὶ ἐπιβεβαίωσις εἰς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὅποian ὁ χριόμενος ἔλαβεν εἰς τὸ βάπτισμα, ἵνα προκόπῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Κατασκευάζεται δὲ τὸ μύρον ἐν Κωνσταντινουπόλει¹⁾ ἀπὸ ποικίλας καὶ εὐώδεις ὕλας εἰς δεῖγμα τῶν ποικίλων καὶ εὐωδῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰ ὅποια μεταδίδονται δι' αὐτοῦ εἰς τὸν χριόμενον καὶ τὰ ὅποια ὀφείλει ὁ χριστιανὸς νὰ προστοικειωθῇ, ἦτοι νὰ καταστήσῃ κτῆμά του, ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ τηρῶν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου. Τὸ χρίσμα ἦτο ἀνέκαθεν ἡνωμένον μετὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐτελεῖτο εὐθὺς μετ' αὐτό.

§ 42.

Ἡ εὐχαριστία.

Ἡ εὐχαριστία εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον μεταλαμβάνοντες τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστησεν ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅτε συνέφαγε τὸ τελευταῖον μὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς

¹⁾ Εἰς δεῖγμα ἐνότητος πρὸς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος λαμβάνει τὸ μύρον παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διανέμει αὐτὸ εἰς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας τοῦ κράτους.

τὸν μυστικὸν δεῖπνον. Ἡ ἁγία Γραφή λέγει ὅτι τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδίδοτο ὁ Κύριος, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκοψε καὶ εἶπε· «Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Ὡσαύτως ἔλαβε καὶ τὸ ποτήριον καὶ εἶπε· «Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκισ ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Διότι «ὡσάκισ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε¹». Εἶνε μέγα τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας· διότι ἀναπαριστᾷ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ διότι δι' αὐτοῦ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Ἰησοῦ· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ²». Πρὶν μεταλάβῃ ὁ χριστιανός, οφείλει νὰ ἐξετάσῃ πρῶτον τὴν συνειδήσιν του· καὶ ἂν μὲν αἰσθανθῇ ὅτι ἡ συνειδήσις του εἶνε καθαρὰ, τότε νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν, εἰ δὲ μὴ, νὰ ἀπέχῃ ἀπ' αὐτῆς· διότι ὅστις μεταλαμβάνει ἀναξίως ἁμαρτάνει· «Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει³». Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ὥρισε τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προηγῇ τῆς εὐχαριστίας⁴.

¹ Α' Κορ. ια' 23—26. — ² Ἰωάν. v' 56. — ³ Α' Κορ. ια' 28, 29. — ⁴ Οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ μετελάμβανον ἐν ἐκάστη λειτουργίᾳ· βραδύτερον δὲ ἤρχισαν νὰ μεταλαμβάνωσι σπανιώτερον, διότι δὲν ἠσθάνοντο πάντοτε ἑαυτοὺς ἐτοίμους καὶ ἀξίους διὰ τὴν θείαν κοι-

§ 43

Ἡ μετάνοια.

Ἡ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ χριστιανὸς ἐξομολογεῖται ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ τὰς ἁμαρτίας του καὶ εἰλικρινῶς μετανοῶν λαμβάνει δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν. Ὁ πνευματικὸς ἐξομολογεῖ λαμβάνων τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου· διότι μόνον οἱ ἐπίσκοποι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ συγχωρῶσιν ἁμαρτίας ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου¹. Ἡ ἐξομολόγησις διατάσσεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. «Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῇτε²». Ἵνα δὲ λάβῃ τὴν συγχώρησιν ὁ χριστιανός, πρέπει νὰ μετανοήσῃ εἰλικρινῶς, ἥτοι νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ ἁμαρτήματά του, νὰ λυπηθῇ ἀπὸ καρδίας δι' αὐτὰ καὶ ν' ἀποφασίσῃ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτά. Ὁ πνευματικὸς ἐπιβάλλει ἐν ἀνάγκῃ πνευματικὰς ποινὰς, ἂν τὰ ἁμαρτήματα ἦνε μεγάλα, ἢ συγχωρεῖ αὐτὰ, ὅταν εἶνε μικρὰ καὶ συμβουλεύει τὸν μετανοοῦντα καὶ παρηγορεῖ καὶ ἐνισχύει αὐτὸν εἰς τὸ καλόν.

§ 44

Ἡ ἱερωσύνη.

Ἡ ἱερωσύνη εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ ἐπί-

νωνίαν. Καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ μεταλαμβάνωμεν, ὅσάκις νομίζομεν ὅτι εἴμεθα ἄξιοι· πρὸς τοῦτο, ἐπεκράτησεν ὁμῶς συνήθεια νὰ μεταλαμβάνωμεν τοῦλάχιστον τέσσαρας φορές τὸ ἔτος, ἥτοι τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

¹ Ματθ. ιη' 18. Ἰωάν. x' 21. — ² Ἰακ. ε' 16. Πρβλ. Πράξ. ιθ' 18.

σκοπος ἐπιθέτει τὰς χεῖρας εἰς τὸν ἐκλεχθέντα, ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτοῦ τὴν θεῖαν χάριν καὶ μεταδίδει εἰς αὐτὸν τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης. Ἡ ἱερωσύνη ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων. Οἱ βαθμοὶ δὲ τῆς ἱερωσύνης εἶνε τρεῖς, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἔχει πλῆρες τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, ὁ δὲ πρεσβύτερος τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου τελεῖ τὸ μυστήριον καὶ τὰς τελετὰς καὶ κηρύττει τὸν θεῖον λόγον, ὁ δὲ διάκονος βοηθεῖ ἀπλῶς καὶ ὑπηρετεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον εἰς τὴν τελετὴν τῶν μυστηρίων, δὲν ἔχει δὲ τὴν δύναμιν νὰ τελέσῃ αὐτὸς μυστήριον. Καθήμενος τοῦ ἱερέως εἶνε νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, νὰ τελῇ τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετὰς καὶ νὰ ποιμαίνει τὸ πνευματικὸν ποίμνιον αὐτοῦ. Ὁφείλει δὲ ὁ ἱερεὺς νὰ ᾔνη πεπαιδευμένος διὰ νὰ δύναται νὰ διδάσκῃ τὸν θεῖον λόγον, καὶ ἐνάρετος διὰ νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἢ διδασκαλία του. «Τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ¹».

§ 45

Ὁ γάμος.

Ὁ γάμος εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς πικαλεῖται τὴν θεῖαν χάριν ἐπὶ δύο πρόσωπα, τὰ ὁποῖα συνέρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν. Τὸν γάμον παριστᾷ ἡ ἀγία Γραφή ὡς δεσμὸν ἱερὸν καὶ θέλημα

¹ Α' Τιμ. δ' 12.

Θεοῦ. «Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω¹». Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ πάντοτε τὸν γάμον. Διὰ τοῦ γάμου παρέχεται ἀμοιβαία βοήθεια εἰς τοὺς συζύγους, συντηρεῖται καὶ αὐξάνει τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἀναπτύσσεται ἡθικῶς καὶ τελειοποιεῖται· διότι, ἂν ὁ οἶκος δὲν ὑπῆρχεν, ἡ ἀνατροφὴ τῶν τέκνων θὰ ἦτο ἀδύνατος. Εἰς μόνος ἀνὴρ καὶ μία μόνη γυνὴ ἀποτελοῦσι τὸν νόμιμον γάμον. Οἱ σύζυγοι ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους ἀμοιβαίαν πίστιν καὶ ἀγάπην, νὰ φροντίζωσι δὲ περὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐμπνέοντες ἐνωρίς εἰς αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ μάλιστα διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς πᾶν καλὸν καὶ εὐγενές. «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν²». «Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε³». «Οἱ πατέρες ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου⁴».

§ 46.

Τὸ εὐχέλαιον.

Τὸ εὐχέλαιον εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ ἱερεὺς κρίων τὸν ἀσθενῆ μετ' ἔλαιον ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν θείαν χάριν πρὸς θεραπείαν καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξαν οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὅποιοι ἤλειπον μετ' ἔλαιον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἐθεράπευον αὐτούς·

¹ Ματθ. ιθ' 6. — ² Εφ. ε' 18. — ³ αὐτ. 22. — ⁴ αὐτ. ς' 4.

« Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἂν ἁμαρτίας ἦ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ¹ ».

Ε' ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

§ 47.

Τὶ λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ μελλούσης ζωῆς :

« Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ». Διὰ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως διδασκόμεθα ὅτι ὑπάρχει μελλούσα ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ θ' ἀναστῶσιν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὡς οἱ ζῶντες δώσωσι λόγον τῶν πράξεων αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ· δὲν συνίσταται μόνον ἐκ σώματος, τὸ ὁποῖον ἀποθνήσκει, ἀλλὰ καὶ ἐκ ψυχῆς, ἡ ὁποία μένει ἀθάνατος καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. « Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ² ». Ἐν τῇ μελλούσῃ ταύτῃ ζωῇ οἱ ἄνθρωποι θ' ἀνταμειφθῶσιν ἢ θὰ τιμωρηθῶσιν ἀναλόγως τῶν καλῶν ἢ κακῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἔπραξαν. « Ἐκάστω ἀποδώσει ὁ Θεὸς κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ³ ». « Ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐ-

¹ 12κ. ε' 14—15. — ² Σοφ. Σολ. 6' 23. — ³ Ρωμ. 6' 6.

τοῦ, καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως¹». Τὴν μέλλουσαν ζωὴν περιγράφων ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι θὰ συναχθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ χωρίσῃ τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἀδίκων, ὡς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων· καὶ τοὺς μὲν δικαίους θὰ στήσῃ ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἀδίκους ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. Καὶ εἰς μὲν τοὺς δικαίους θὰ εἴπῃ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν αἰώνιον ζωὴν, διότι ἐπείνασα καὶ μοι ἐδώκατε νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ με ἐποτίσατε, γυμνὸς ἦμην καὶ με ἐνεδύσατε, ξένος καὶ με περιποιήθητε, ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ καὶ με ἐπεσκέψασθε· ὅτι ἐπράξατε εἰς τοὺς πτωχοὺς, εἰς ἐμὲ τὸ ἐπράξατε. «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε²». Εἰς δὲ τοὺς ἀδίκους θὰ εἴπῃ· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν· διότι ἐπείνασα καὶ δέν μοι ἐδώκατε νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ δέν με ἐποτίσατε, ξένος ἦμην καὶ δέν με περιποιήθητε, ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ καὶ δέν με ἐπεσκέψασθε. «Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἄδικοι) εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον»³.

§ 48.

Ἔχομεν ἀποδείξεις ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ καὶ ἀθανασία ψυχῆς;

Πάντες οἱ ἄνθρωποι αἰσθανόμεθα, ὅτι ὑπάρχει ἐντὸς

¹ Ἰωάν. ε' 28—9. — ² Ματθ. κε' 40. — ³ αὐτ. 45—46.

ἡμῶν μία δύναμις, ἡ ὁποία εἶνε διάφορος ἀπὸ τὸ σῶμα, ἡ ὁποία μένει ἀμετάβλητος, ἐνῶ τὸ σῶμα ἡμῶν διαρκῶς μεταβάλλεται, καὶ ἡ ὁποία σκέπτεται, νοεῖ καὶ πράττει ἐλευθέρως· ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑλικά ὄντα οὔτε ἀμετάβλητα εἶνε, οὔτε νοῦν καὶ θέλησιν ἐλευθέραν ἔχουσι, διὰ τοῦτο ἡ δύναμις ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν, ἥτοι ἡ ψυχὴ, δὲν δύναται νὰ ᾔνη σῶμα ἢ ὕλη, εἶνε ἐπομένως ἄϋλος καὶ διὰ τοῦτο ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος. «Καὶ ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό¹». Πάντες οἱ ἄνθρωποι αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ μὲν καλὸν πρέπει ν' ἀνταμειφθῇ, τὸ δὲ κακὸν πρέπει νὰ τιμωρηθῇ· διὰ τοῦτο, ὅταν βλέπωμεν ὅτι μία καλὴ πράξις δὲν ἀνταμείβεται ἢ μία κακὴ πράξις δὲν τιμωρεῖται, λυπούμεθα καὶ ἀγανακτοῦμεν. Καὶ ὅμως οὔτε οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ἀνταμείβονται πάντοτε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εὐτυχοῦσιν, οὔτε οἱ κακοὶ τιμωροῦνται καὶ δυστυχοῦσι· συμπεραίνομεν δὲ ἐκ τούτου ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ καλὸν θ' ἀνταμειφθῇ καὶ τὸ κακὸν θὰ τιμωρηθῇ, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν «ἐκάστω ἀποδώσει ὁ Θεὸς κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ²». Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐπλάσθημεν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τοιοῦτοι, ὥστε δὲν ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὰ φθαρτὰ καὶ πρόσκαιρα, ἀλλὰ τείνομεν καὶ εἰς τὰ ἄφθαρτα καὶ αἰώνια καὶ ποθοῦμεν αὐτά· μόνοι δὲ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἐξ ὅλων τῶν ὄντων γινώσκουμεν καὶ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶνε αἰώνιος. Ἀλλὰ θὰ ἦτο σκληρὸς καὶ ἄδικος ὁ Θεὸς νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ἡμᾶς

¹ Ἐκκλ. ιβ' 7. — ² Ρωμ. β' 6.

τόσον εὐγενεῖς πόθους, οἱ ὅποιοι μένουσι διὰ παντὸς ἀνεκπλήρωτοι, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ἡμᾶς ἀγάπην πρὸς τὸν αἰώνιον Θεὸν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ αἰωνία ζωὴ. «Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων¹». Πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ λαοὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ εἰς πάντα τόπον ἐπίστευσαν καὶ πιστεύουσιν ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν καταστρέφεται μετὰ τὸν θάνατον, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ. Ἄν δὲ τὴν πίστιν ταύτην ἐπενόουν οἱ ἄνθρωποι, δὲν θὰ ἦτο αὕτη τόσον γενική· διότι ὅ,τι ἐπινοεῖ ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν καὶ εἰς ὠρισμένον τόπον, ὅχι δὲ πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Ἄρα γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦτο διότι ἡ ψυχὴ εἶνε ἀληθῶς ἀθάνατος ὡς πνοὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν²».

ΜΕΡΟΣ Β'

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

§ 49.

Ὁ δεκάλογος.

Καθὼς εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως διδασκόμεθα τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἡθικὸν νό-

¹ Ματθ. xδ' 32. — ² Γεν. β' 7.

μον ἢ τὸν δεκάλογον διδασκόμεθα τί πρέπει νὰ πράττωμεν· διότι ἡ πίστις ἡμῶν τότε εἶνε ἀληθὴς καὶ ζω-
σα, ὅταν ὄχι μόνον παραδεχώμεθα τὰς ἀληθείας, τὰς
ὁποίας μᾶς διδάσκει, ἀλλὰ καὶ πράττωμεν ἔργα σύμ-
φωνα πρὸς τὴν πίστιν ἡμῶν. «Ὡςπερ γὰρ τὸ σῶμα
χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χω-
ρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν»¹. Ὁ δεκάλογος, ὁ ὁποῖος
ὠνομάσθη οὕτω, διότι περιέχει δέκα ἐντολάς, ἐδόθη ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἔχει
δὲ ὡς ἐξῆς :

1. «Εγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός σου· μὴ ἔχῃς ἄλλους
Θεοὺς πλὴν ἐμοῦ.
2. Μὴ ποιήσῃς εἰδωλα, μηδὲ προσκυνήσῃς, μηδὲ
λατρεύσῃς αὐτά.
3. Μὴ μεταχειρίζεσαι ἀνευλαβῶς τὸ ὄνομα τοῦ
Θεοῦ.
4. Ἐνθυμοῦ νὰ ἀγιάζῃς τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων.
5. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου.
6. Μὴ φονεύσῃς.
7. Μὴ προσβάλῃς τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου.
8. Μὴ κλέψῃς.
9. Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς κατὰ τοῦ πλησίον σου
μαρτυρίαν ψευδῇ.
10. Μὴ ἐπιθυμήσῃς ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον σου»².

¹ Ἰάκ. 6'. 26. — ² Ὁ δεκάλογος ἐν τῷ ἀρχικῷ κειμένῳ ἔχει ὡς ἐξῆς.

1) Ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
πλὴν ἐμοῦ. — 2) Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίω-
μα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν
τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ
λατρεύσεις αὐτοῖς. — 3) Οὐ λήψῃς τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου
ἐπὶ ματαίῳ. — 4) Μνησθῇτι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν

Ὁ δεκάλογος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὰς τέσσαρας πρώτας ἐντολὰς καὶ διδάσκει τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸ δὲ δεύτερον περιλαμβάνει τὰς ἑξ τελευταίας ἐντολὰς καὶ διδάσκει τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον. Τὸν δεκάλογον περιέλαβεν ὁ Ἰησοῦς εἰς δύο ἐντολὰς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται!». Ἐτελειοποίησε δὲ αὐτὸν α') διότι ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ τηρῶμεν τὰς ἐντολὰς ἐκ φόβου πρὸς τὴν τιμωρίαν ἢ ἐξ ἐλπίδος πρὸς τὴν ἀμοιβήν, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὸ κακόν· «Ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ²· β') διότι ἐδίδαξεν ὅτι τὸ καλὸν δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὰ ἐξωτερικὰ καλὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀγαθὰς τῆς καρδίας διαθέσεις,

αὐτήν. «Ἐξ ἡμέρας ἔργα, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. — 5) Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς. — 6) Οὐ φονεύσεις. — 7) Οὐ μοιχεύσεις. — 8) Οὐ κλέψεις. — Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ. — 10) Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παιδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδικήν αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ οὐδ' ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.

¹ Ματθ. κβ' 37—40. — ² Α' Ἰωάν. δ' 18.

ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται τὰ καλὰ ἔργα. «Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰδὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς¹». γ') διότι ἐδίδαξεν ὅτι αἱ ἐντολαὶ δὲν ἀπαγορεύουσι μόνον νὰ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσι νὰ πράττωμεν τὸ καλόν. «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει²».

§ 50.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἢ ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἑμφυτος.

Τὸν δεκάλογον περιέλαβεν, ὡς εἵπομεν, ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς δύο ἐντολάς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον· αἱ δύο δὲ αὐταὶ ἐντολαὶ ἀποτελοῦσι τὸν λεγόμενον ἠθικὸν νόμον. Ὁ ἠθικὸς οὗτος νόμος δὲν εἶνε ἐπινόημα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν παντὸς ἀνθρώπου, συγγενώμεθα μετ' αὐτοῦ, ἥτοι εἶνε ἑμφυτος εἰς ἡμᾶς. Ἐντὸς ἡμῶν ὑπάρχει μία δύναμις, ἡ ὁποία λέγεται συνείδησις, καὶ διὰ τῆς ὁποίας διακρίνομεν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀδίκου, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς. Πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ λαοὶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ καλὸν ἐθεώρησαν ὡς καλὸν καὶ τὸ κακὸν ὡς κακόν. Ὅ,τι ὁ ἠθικὸς νόμος

¹ Ματθ. ε' 1. — ² Ματθ. ε' 21—22.

ἐπιβάλλει ἢ ἀπαγορεύει, τοῦτο καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν ἐπιβάλλει ἢ ἀπαγορεύει. Καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος λέγει εἰς ἡμᾶς ὅτι πρέπει νὰ σεβώμεθα, νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν. Καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος λέγει εἰς ἡμᾶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσβάλλωμεν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων. Καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος λέγει εἰς ἡμᾶς ὅτι ὅχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀδικῶμεν καὶ νὰ βλάπτωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῶμεν καὶ νὰ εὐεργετῶμεν τὸν πλησίον ἡμῶν. Ὑπάρχει λοιπὸν ἐντὸς ἡμῶν ὁ ἠθικὸς νόμος· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ καὶ ὀνομάζει τὸν ἠθικὸν νόμον γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων¹».

§ 51.

Ἡ πρώτη ἐντολή.

«Ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός σου, μὴ ἔχῃς ἄλλους Θεοὺς πλὴν ἐμοῦ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ ὁμολογῶμεν καὶ νὰ τιμῶμεν ἕνα μόνον Θεὸν καὶ ὅχι πολλοὺς. «Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός²». «Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν³». Ἡ ἐντολὴ αὕτη εἶνε ἡ βάσις ὅλων τῶν ἐντολῶν· διότι ὅστις μὲν φοβεῖται καὶ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν δὲν δύναται νὰ μὴ τηρῇ καὶ τὰς λοι-

¹ Ρωμ. 6' 14—15.—² Ἠστ. μδ' 6.—³ Ἰωάν. ιζ' 3.

πάς ἐντολὰς, ὅστις δὲ δὲν φοβεῖται καὶ δὲν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν δὲν διστάζει νὰ παραβῇ καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τιμῶμεν τὸν Θεόν· 1) Ὅταν πιστεύωμεν εἰλικρινῶς καὶ ἀπὸ καρδίας ὅτι αὐτὸς μόνος ὑπάρχει καὶ οὐδεὶς ἄλλος· «ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα¹». 2) Ὅταν φοβώμεθα αὐτὸν ὡς τιμωρὸν τοῦ κακοῦ· ὁ φόβος ὅμως οὗτος δὲν πρέπει νὰ ᾔηνε δουλικὸς, ἀλλὰ νὰ προέρχεται ἐκ σεβασμοῦ υἱικοῦ πρὸς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ· «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου²». «Τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε· ὅτι τοῦτο πᾶς ὁ ἄνθρωπος³». 3) Ὅταν ἀγαπῶμεν αὐτὸν καὶ δι' ἔργων δεικνύωμεν τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς αὐτόν· «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν⁴». 4) Ὅταν ἐλπίζωμεν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχωμεν πεποιθήσιν εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ βοήθειαν καὶ πρόνοιαν· «Ἰσθὶ πεποιθῶς ἐπὶ Κύριον ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου⁵». «Ὁ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον σωθήσεται⁶».

Παραβαίνουνσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην α') οἱ ἄθεοι, ὅσοι δηλαδὴ ἀρνοῦνται τὸν Θεόν· β') οἱ πολυθεῖσται ἢ εἰδωλολάτραι, ὅσοι δηλαδὴ πιστεύουσιν εἰς πολλοὺς ψευδεῖς Θεούς· γ') οἱ μάγοι, ὅσοι δηλαδὴ ἐλπίζουσιν ἢ ὑπόσχονται νὰ πράττωσιν ἔργα ἀδύνατα, ψιθυρίζοντες μυστηριώδεις τινὰς λέξεις ἢ ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν πονηρῶν πνευμάτων· δ') οἱ δεισιδαίμονες ἢ οἱ προληπτικοί, ὅσοι δηλαδὴ διαστρέφουσι τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ ἐξαρτῶσι τὴν εὐτυχίαν ἢ

¹ Ρωμ. ια' 36. — ² Ψαλμ. ρια' 10. — ³ Ἐκκλ. ιβ' 13. — ⁴ Α' Ἰωάν. ε' 3. — ⁵ Παροιμ. γ' 5. — ⁶ Ἰώβ. κζ'

δυστυχίαν αὐτῶν ἀπὸ τυχαῖα καὶ ἀσήμαντα πράγματα καὶ εἴ) ὅσοι ἔχουσιν ἀφιερωμένους τὰς ἐλπίδας των ὅχι εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰς ὑλικά πράγματα ἢ εἰς ἀνθρώπους. «Μὴ πεποιθᾶτε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οὗ οὐκ ἔστι σωτηρία»¹.

Δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην τιμῶντες τοὺς ἁγίους· διότι δὲν θεοποιῶμεν αὐτοὺς οὐδὲ λατρεύομεν ὡς Θεοὺς, ἀλλὰ παρακαλοῦμεν αὐτοὺς ἀπλῶς νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

§ 52.

Ἡ δευτέρα ἐντολή.

«Μὴ ποιήσης εἰδῶλα, μηδὲ προσκυνήσης μηδὲ λατρεύσης αὐτά».

Ἡ ἐντολή αὕτη συμπληροῖ τὴν πρώτην ἐντολὴν καὶ ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν. Συνίσταται δὲ ἡ εἰδωλολατεία εἰς τὸ νὰ λατρεύῃ τις τὰ εἰδῶλα, ἥτοι τὰ ἀγάλματα καὶ ὁμοιώματα τῶν ψευδῶν θεῶν. Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι, 1) οἱ ἐθνικοὶ ἢ εἰδωλολάτραι· πλήν τῶν χριστιανῶν, Ἰουδαίων καὶ μωαμεθανῶν, οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι εἶνε εἰδωλολάτραι· 2) ὅσοι ἐκ τῶν χριστιανῶν λατρεύουσι καὶ θεοποιοῦσι τὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσιν ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐνθυμίζωσιν εἰς ἡμᾶς ἱερὰ καὶ σεβαστὰ πρόσωπα, καὶ τὰς ὁποίας δρεῖλομεν διὰ τοῦτο νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ προσκυνῶμεν, ὅχι δὲ νὰ λατρεύωμεν καὶ νὰ θεοποιῶμεν· 3) ὅσοι λατρεύουσιν ἑαυτοὺς, ἥτοι οἱ φιλό-

¹ Ψαλμ. ρμς' 3.

δοξοί, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ λατρεύοντες ἐν γένει τὰ υἱικά ἀγαθὰ, τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας. «Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων¹». «Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ²». «Φεύγετε τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία³».

§ 53.

Ἡ τρίτη ἐντολή.

«Μὴ μεταχειρίζεσαι ἀνευλαβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς ἀπαγορεύει νὰ κάμνωμεν κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Κάμνωμεν δὲ κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, 1) ὅταν χωρὶς ἀφορμῆς μεταχειριζόμεθα αὐτὸ εἰς τὰς καθημερινὰς ἡμῶν ὁμιλίας· 2) ὅταν βλασφημῶμεν ἢ ὑβρίζωμεν αὐτό· 3) ὅταν καταρώμεθα, ἥτοι ὅταν εὐχόμεθα κακὸν τι εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς ἄλλους, ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· 4) ὅταν ψευδορκῶμεν ἢ ἐπιορκῶμεν, ἥτοι, ὅταν ἐπικαλῶμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὡς μάρτυρος καὶ κριτοῦ ὅτι θὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν ἢ θὰ τηρήσωμεν τὴν υπόσχεσίν μας, καὶ ὅμως λέγομεν τὸ ψεῦδος ἢ παραβαίνομεν τὴν υπόσχεσίν μας. Ὅστις ψευδορκεῖ ἢ ἐπιορκεῖ, ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν· διότι δεικνύει ὅτι δὲν πιστεύει εἰς αὐτὸν οὐδὲ φοβεῖται αὐτόν· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους, διότι διὰ τῆς ψευδοῦς αὐτοῦ μαρτυρίας καταδικάζεται πολλάκις ὁ ἀθῶος καὶ ἀθωοῦται ὁ ἔνοχος· διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτεία τιμω-

¹ Α' Ἰωάν. ε' 21. — ² Α' Ἰωάν. β' 15. — ³ Κολ. γ' 5.

ρεῖ τὴν ψευδορκίαν καὶ ἐπιορκίαν. «Καὶ οὐκ ὁμείσθε τῷ ὀνόματί μου ἐπ' ἀδίκῳ, καὶ οὐ βεβηλώσετε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν¹». «Ἐστὼ δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναὶ, ναί, Οὐ, οὐ, τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν²». Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ὅρκος ἐπιτετραμμένος καὶ ἱερὸς, ὁ ὅρκος, τὸν ὁποῖον δίδομεν ἐνώπιον τῆς πολιτείας πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ βεβαίωσιν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας, «Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος³». Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύουσα εἰς ἡμᾶς νὰ κάμνωμεν κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἐπιβάλλει τὸ καθήκον νὰ κάμνωμεν καλὴν χρῆσιν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπικαλώμεθα αὐτὸ εἰς τὰς θλίψεις τοῦ βίου καὶ εἰς τὰς προσευχὰς ἡμῶν. «Καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με⁴».

§ 54.

Ἡ τετάρτη ἐντολή.

«Ἐνθυμοῦ νὰ ἀγιάζῃς τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι χρεωστοῦμεν ν' ἀφιερῶμεν μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λατρείαν Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ζωὴν καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ. Ἡμέραν ἀφιερωμένην εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε τὴν κατάπαυ-

¹ Λευτ. ιθ' 12. — ² Ματθ. ε' 37. — ³ Εβρ. ς' 16. — ⁴ Ψαλμ. μθ' 15.

σιν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἀντὶ δὲ τοῦ σαββάτου ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Πλὴν δὲ τῆς κυριακῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας ἑορτάς, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῆς Θεοτόκου ἢ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ μάρτυρας. Τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν κατὰ τὰς ἑορτάς, εἶνε τὰ ἑξῆς· ὀφείλομεν νὰ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας νὰ ἀκούωμεν τὰς προσευχὰς, τοὺς ὕμνους καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου· ὀφείλομεν πρὸς τοῦτοις ὅσοι γνωρίζομεν γράμματα νὰ μελετῶμεν θρησκευτικόν τι ἢ ἠθικὸν βιβλίον καὶ νὰ πράττωμεν ὅτι δυνάμεθα πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον. Ἄν ἀπέχομεν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν κατὰ τὰς ἑορτάς, τοῦτο πράττομεν ὅχι διότι ἡ ἐργασία εἶνε κακόν τι καὶ ἀπηγορευμένον· «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω¹»· ἀλλὰ ἵα νὰ λαμβάνωμεν καιρὸν καὶ τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἡμῶν νὰ ἐκπληρῶμεν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν νὰ μὴ ἐξαντλῶνται καὶ φθείρωνται διὰ τῆς ἀκαταπαύστου ἐργασίας. Διὰ τοῦτο, ὅταν ᾔγνε ἀνάγκη, ἢ χάριν φιλανθρωπικοῦ τινος σκοποῦ, ἐπιτρέπεται νὰ ἐργασθῶμεν κατὰ τὰς ἑορτάς. Ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι τὸ σάββατον ἔγεινε διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅχι ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον καὶ ὅτι διὰ τῶν καλῶν ἔργων πρὸ πάντων ἁγιάζομεν τὰς ἑορτάς. «Ἐλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν²». Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην ὅσοι ἄνευ λόγου δὲν πηγαίνου-

¹ Β' Θεσσ. γ' 10. — ² Ματθ. ιβ'. 7.

σιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὰς ἐορτάς, ὅσοι δὲν πράττουσιν ὅ,τι καλὸν δύνανται ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης ἢ ἐκ πλεονεξίας ἐργάζονται καὶ ὅσοι ἀντὶ νὰ διασκεδάσωσι μετὰ μέτρου καὶ κατὰ τρόπον ἡθικὸν παραδίδονται εἰς διασκεδάσεις καὶ τέρψεις ὑπερμέτρους καὶ ἀσέμνους.

§ 55.

Ἡ πέμπτη ἐντολή.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς παραγγέλλει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Τιμῶμεν δὲ τοὺς γονεῖς, ὅταν ὅχι μόνον δὲν περιφρονῶμεν καὶ δὲν παροργίζωμεν αὐτοὺς εἴτε διὰ τῶν λόγων εἴτε διὰ τῶν πράξεων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπακούωμεν καὶ σεβώμεθα αὐτοὺς, ὅταν ἀγαπῶμεν καὶ βοηθῶμεν αὐτοὺς ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτῶν, μάλιστα δὲ εἰς τὸ γῆρας. Ὀφείλομεν δὲ ταῦτα πρὸς τοὺς γονεῖς, διότι μετὰ τὸν Θεὸν οἱ μέγιστοι εὐεργέται ἡμῶν εἶνε οἱ γονεῖς. «Ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου δόξασον τὸν πατέρα σου, καὶ μητρὸς ὠδίνας μὴ ἐπιλάβῃ· μνήσθητι ὅτι δι' αὐτῶν ἐγεννήθης, καὶ τί ἀνταποδώσεις αὐτοῖς καθὼς αὐτοί¹». «Τέκνον, ἀντιλαβοῦ ἐν γῆρα πατρός σου, καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ²». «Τὰ τέχνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστι εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ³». Σέβας καὶ ἀγάπην ὀφείλομεν ὡσαύτως εἰς τοὺς κηδεμόνας καὶ προστάτας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, εἰς τοὺς

¹ Σερ. ζ' 27. — ² αὐτ. γ' 12. — ³ Κολ. γ' 20.

κληρικούς καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας· διότι πάντες οὗτοι εὐεργετοῦσιν ἡμᾶς πολυτρόπως καὶ προστατεύουσιν. Οἱ κηδεμόνες καὶ προστάται ἀναπληροῦσι τοὺς γονεῖς ἡμῶν· οἱ διδάσκαλοι ἀναπτύσσουσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν· οἱ κληρικοὶ φροντίζουν περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως ἡμῶν· οἱ δὲ ἄρχοντες τῆς πολιτείας ὑπερασπίζουσι καὶ ἐξασφαλίζουν διὰ τῶν νόμων τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἡμῶν.

§ 56.

Ἡ ἕκτη ἐντολή.

«Μὴ φονεύσης».

Ἡ ἐντολή αὕτη παραγγέλλει νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον. Ὁ φονεύων ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν, διότι προσβάλλει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, καὶ διότι ἀφαιρεῖ πολυτιμότερον ἀγαθόν, τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔδωκε καὶ ὁ Θεὸς μόνος ἔχει δικαίωμα ν' ἀφαιρέσῃ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ αὐτοκτονῶν, ἥτοι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν του εἴτε ἀμέσως διὰ τῆς βίας, εἴτε ἐμμέσως, παραμελῶν τὴν υἰγιάν του ἢ ζῶν βίον ἄσωτον. «Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται· ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον¹». Ὁ φόνος εἶνε ἐπιτετραμμένος μόνον, ὅταν εὕρισκώμεθα ἐν ἀμύνη, ὅταν δηλαδὴ ἔρχεται ὁ ἄλλος ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν

¹ Γεν. θ' 6.

ἡμῶν, ἥ ὅταν πολεμῶμεν διὰ τὴν ὑπερασπίσωμεν τὰ καταπατούμενα δίκαια τῆς πατρίδος ἡμῶν. Δὲν ἀπαγορεύει δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη μόνον τὸν φόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κακὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὸν φόνον, ἥτοι τὴν ὀργὴν καὶ τὸ μῖσος· «Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει¹». «Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἔστιν²». Ἀπαγορεύει ἐπίσης ἡ ἐντολὴ αὕτη καὶ τὸν ψυχικὸν φόνον, ὁ ὁποῖος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀποπλανῶμεν καὶ νὰ βλάπτωμεν ἠθικῶς τὸν ἄλλον εἴτε διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος ἡμῶν εἴτε διὰ τῆς κακολογίας. «Μὴ φοβηθῇτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι³». «Ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· ἀκατάσχετον κακὸν, μεστή ἰοῦ θανατηφόρου⁴». Ἡ ἐντολὴ αὕτη παραγγέλλει ἰδίως εἰς τὰ τέκνα νὰ μὴ λυπῶσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν διὰ τῶν κακῶν αὐτῶν πράξεων, διότι τοιοῦτοτρόπως φθείρουσι βαθμὴδὸν τὴν ζωὴν τῶν γονέων των. Ὁ χριστιανὸς δὲ ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ μὴ φονεύῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῇ τὸν πλησίον του καὶ νὰ προστατεύῃ αὐτὸν ἐν ἀνάγκῃ. «Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστές; Ὁ δὲ εἶπεν, ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου, καὶ σὺ ποιεῖς ὁμοίως⁵».

¹ Ματθ. ε' 21—22. — ² Α' Ἰωάν. γ' 15. — ³ Ματθ. ι' 28. — ⁴ Ἰακ. γ' 6—8. — ⁵ Λουκ. ι' 36—37.

§ 57.

Ἡ ἐβδόμη ἐντολή.

«Μὴ προσβάλης τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου».

Ὁ γάμος, ὡς εἶδομεν, εἶνε δεσμός ἱερός καὶ θέλημα Θεοῦ· ἐκ τοῦ γάμου ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας. Στοιχίζεται δὲ ὁ γάμος ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ ἀγάπης τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς παραγγέλλει νὰ σεβώμεθα τὸν γάμον ὡς ἱερὸν καὶ νὰ μὴ δίδωμεν καμμίαν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ παύσῃ ἡ ἀμοιβαία πίστις καὶ ἀγάπη τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς· διότι τοιουτοτρόπως καταστρέφομεν τὴν οἰκογένειαν, ἂνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία. Συνιστᾷ δὲ ἡ ἐντολή αὕτη ἐν γένει τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν, ἀποτρέπει δὲ ἀπὸ τῆς ἀσωτείας καὶ τῆς ἀκολασίας. Πρέπει ν' ἀγαπῶμεν τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν σωφροσύνην, διότι διὰ τῶν ἀρετῶν τούτων διατηροῦμεν τὴν ὑγείαν καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, εὐτυχοῦμεν δὲ καὶ ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς· πρέπει νὰ φεύγωμεν τὴν ἀσωτείαν καὶ τὴν ἀκολασίαν, διότι διὰ τῶν κακιῶν τούτων καὶ τὴν ὑγείαν ἡμῶν φθειρομεν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν ἡμῶν καταστρέφομεν καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν φθάνομεν, ὡς διδάσκει ὡραιότατα τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁψονται!». «Ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις

¹ Μαθ. ε' 8.

ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ταῦτα πράσσετε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν¹».

§ 58.

Ἡ ὁγδόη ἐντολή.

«Μὴ κλέψης»²

Ἡ ἐντολὴ αὕτη παραγγέλλει νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου· διότι ἡ περιουσία εἶνε πολυτιμον κτῆμα, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὔτε νὰ ζήσῃ δύναται ὁ ἄνθρωπος οὔτε ν' ἀναπτύχθῃ. Παραβαίνουνσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην ὅχι μόνον ὅσοι κρυφίως ἢ φανερώς καὶ διὰ τῆς βίας κλέπτουσι καὶ ληστεύουσι τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γίνονται αἴτιοι ὑλικῆς ζημίας εἰς τοὺς ἄλλους δι' οἰουδήποτε τρόπου, εἴτε δι' ἀπάτης, εἴτε διὰ ψευδῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, εἴτε δι' ὑπερτιμῆσεως ἐμπορευμάτων, εἴτε διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων, εἴτε διὰ ψευδῶν χρεωκοπιῶν καὶ τῶν τοιούτων. «Τὶ γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ³»; Ἡ ἐντολὴ δ' αὕτη παραγγέλλει νὰ σεβώμεθα ὅχι μόνον τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ τὴν περιουσίαν ἡμῶν, ν' ἀγαπῶμεν τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν, διὰ τῶν ὁποίων προφυλαττόμεθα ἀπὸ τῆς κλοπῆς, νὰ φεύγωμεν δὲ τὴν ἀργίαν, τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν ἀσωτείαν, τὰ ὁποῖα ὁδηγοῦσιν εἰς τὴν κλοπὴν. «Ρίξα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἔστιν ἡ φιλαργυρία³».

¹ Φιλ. δ' 8—9. — ² Ματθ. ις' 26. — ³ Α' Τιμ. ς' 10.

«Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστι!». «Πολλὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία¹». Ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ φεύγῃ μόνον τὴν ἀδικίαν καὶ βλάβην τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῇ τὸν πτωχὸν καὶ δυστυχῇ, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη. «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται²».

§ 59.

«Η ἐννάτη ἐντολή».

«Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῇ».

Καὶ ἡ τιμὴ καὶ τὸ καλὸν ὄνομα εἶνε πολυτιμότερον κτῆμα, τὸ ὁποῖον ἡ ἐντολὴ αὕτη παραγγέλλει νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ μὴ προσβάλλωμεν. Ἀπαγορεύει ἡ ἐντολὴ αὕτη 1) νὰ λέγωμεν τὸ ψεῦδος ἐναντίον τῶν ἄλλων εἴτε ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου εἴτε ὅπουδῆποτε ἀλλαχοῦ. Διὰ τοῦ ψεύδους προσβάλλομεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶνε αὕτη ἡ ἀλήθεια, δεικνύομεν δὲ δολίαν καὶ κακὴν πρόθεσιν πρὸς τὸν πλησίον, διότι τὸ νὰ διαστρέφωμεν τὴν ἀλήθειαν σημαίνει ὅτι θέλομεν νὰ βλάψωμεν τὸν πλησίον. Διὰ τοῦτο λέγει ἡ ἀγία Γραφή· «Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους³». Ἀπαγορεύει ἡ ἐντολὴ αὕτη 2) νὰ κατηγορῶμεν τὸν πλησίον, νὰ πιστεύωμεν εὐκόλως τὰς κατηγορίας, νὰ διαδίδωμεν ἀπερίσκεπτος ἢ ἐκ φθόνου κακὰς ὑπονοίας περὶ αὐτοῦ καὶ νὰ κρίνωμεν αὐστηρῶς καὶ ἀνεπιεικῶς τὰς ἐλλείψεις τῶν

¹ Λουκ. ις' 10. — ² Σιρ. λγ' 30. — ³ Ματθ. ε' 7. — ⁴ Κολ. γ' 9.

ἄλλων· «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε¹». «Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἄλλότριον οἰκέτην²»; Παραγγέλλει δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ ὑπερασπίζωμεν τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ ἄλλου, νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, νὰ φεύγωμεν πᾶσαν κατηγορίαν καὶ νὰ κρίνωμεν ἐπιεικῶς τὰς ἐλλείψεις τῶν ἄλλων. «Ἀπόθεσθε πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους καὶ πᾶσας καταλαλιάς³». «Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν⁴». «Ἐὰν μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν⁵».

§ 60.

Ἡ δεκάτη ἐντολή.

«Μὴ ἐπιθυμήσης ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον σου». Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν, διότι ἐκ τῆς κακῆς ἐπιθυμίας προέρχεται πᾶν κακόν. Ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν. «Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι⁶». «Ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν⁷». «Ὅταν αἱ κακαὶ ἐπιθυμίαι κατισχύσωσιν ἐντὸς ἡμῶν, τότε γινόμεθα δοῦλοι τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν καὶ πράττομεν ὅ,τι αὐταὶ ἐπιβάλλουσιν εἰς ἡμᾶς καὶ ὅχι ὅ,τι θέλει ἡ συνείδησις ἡμῶν καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος. «Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ· ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράττω⁸». Διὰ τοῦτο ἡ τελευ-

¹ Ματθ. ζ' ι. — ² Ρωμ. ιδ' 4. — ³ Α' Πέτρ. β' 1. — ⁴ Ἐφ. δ' 25. — ⁵ Ματθ. ζ' 14. — ⁶ Ματθ. ιε' 19. — ⁷ Ιακ. α' 15. — ⁸ Ρωμ. ζ' 19.

ταία αὕτη ἐντολὴ θέλουσα νὰ προλάβῃ πᾶν κακὸν ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ, ἥτοι τὰς κακὰς ἐπιθυμίας. Ὅφειλομεν λοιπὸν νὰ προσπαθῶμεν πάντοτε νὰ ὑπερνικῶμεν πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν, νὰ ἐπικαλώμεθα δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ τῆς προσευχῆς. «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμὸν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής¹». «Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε²».

¹ Ματθ. κς' 44. — ² Α' Κορ. ις' 43.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
Εἰσαγωγή.....	7
Κατήχησις.....	7
Θρησκεία.....	7
Πολυθεϊστικά θρησκεῖται.....	8
Μονοθεϊστικά θρησκεῖται.....	8
Ἀποκάλυψις.....	9
Ποῦ περιέχεται ἡ κυρίως ἀποκάλυψις.....	11
Διαιρέσις τῆς κατηχήσεως.....	12

ΜΕΡΟΣ Α΄

Χριστιανικὴ διδασκαλία. Α΄ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.....	14
Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἡ ἐν- νοια αὐτοῦ.....	14
Ὑπαρξεις τοῦ Θεοῦ.....	15
Περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ.....	16
Ποίας ἄλλας ἰδιότητας ἀποδίδομεν εἰς τὸν Θεόν;.....	17
Πόσα πρόσωπα διακρίνομεν ἐν τῷ Θεῷ;.....	18
Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου.....	19
Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ συντηρητὴς τοῦ κόσμου.....	19
Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου.....	21
Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.....	22
Πτῶσις τοῦ ἀνθρώπου.....	23
Ἀμαρτία καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.....	24

	Σελ.
Σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.....	25
Β' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.....	26
Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ..	26
Ποία εἶνε ἡ ἔννοια τῶν λέξεων τούτων.....	27
Προπαρασκευὴ εἰς τὸν Ἰ. Χριστόν.....	28
Πῶς ἐγένετο Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Ἰ. Χριστός.....	29
Διδασκαλία τοῦ Ι. Χριστοῦ.....	30
Βίος τοῦ Ι. Χριστοῦ.....	31
Θάνατος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.....	32
Γ' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.....	34
Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ- ματος.....	34
Τί μᾶς διδάσκουσιν αἱ λέξεις αὗται;.....	35
Ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις.....	35
Ἀγιασμός.....	36
Δ' ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.....	37
Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ Ἐκκλησίας;...	37
Τί εἶνε Ἐκκλησία;.....	37
Ἡ Ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμόν τῶν πιστῶν.....	39
Διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου.....	40
Περὶ προσευχῆς.....	41
Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα;.....	42
Ποῦ καὶ πότε πρέπει νὰ προσευχώμεθα;.....	43
Ἡ κυριακὴ προσευχή.....	44
Περὶ μυστηρίων.....	45
Τὸ βάπτισμα.....	46
Τὸ χρῆσμα.....	47
Ἡ εὐχαριστία.....	48
Ἡ μετάνοια.....	50
Ἡ ἱερωσύνη.....	50
Ὁ γάμος.....	51
Τὸ εὐχέλαιον.....	52

	Σελ.
Ε' Περὶ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ.....	53
Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ μελλουσῆς ζωῆς;	53
Ἐχομεν ἀποδείξεις ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ καὶ ἀθανασία ψυχῆς;.....	54

ΜΕΡΟΣ Β'

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.....	56
Ο δεκάλογος.....	56
Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἢ ὁ ἡθικὸς νόμος εἶνε ἔμφυτος.....	59
Ἡ πρώτη ἐντολή.....	60
Ἡ δευτέρα ἐντολή.....	62
Ἡ τρίτη ἐντολή.....	63
Ἡ τετάρτη ἐντολή.....	64
Ἡ πέμπτη ἐντολή.....	66
Ἡ ἕκτη ἐντολή.....	67
Ἡ ἐβδόμη.....	69
Ἡ ὀγδόη ἐντολή.....	70
Ἡ ἐννάτη ἐντολή.....	71
Ἡ δεκάτη ἐντολή.....	72

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ»
ΚΑΙ «ΚΟΡΑΗ»

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1885

Ἀριθ. 106

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ὁ Πλάτων καὶ οἱ Θεοὶ τῆς πόλεως.....	Δρ. 1,—
Μελέται κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ἐξελ- ληνισθεῖσαι.....	» 5,—
Μελέται περὶ τῶν Χριστιανῶν Ἀπολογητῶν τοῦ β'. καὶ γ'. αἰῶνος	» 5,—
Φιλοσοφία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.....	» 5,—
Μελέται καὶ λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ	» 8,—
Ρητορεῖα τῆς ἁγίας Γραφῆς.....	» 1,—
Ἑρμηνεῖα περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου.....	» 2,—
Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης μετ' εἰκόνων.....	λεπτ. 45
» Παλαιᾶς » »	» 40
Ὁρῃσκειυτική Φωνὴ ἀπὸ τοῦ 1880—1882.	

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουλίου 1885.

Ἀριθ. Πρωτ. 1782.

Διεκπ. 718.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Ἰγνάτιον Μοσχάκην Ὑφηγητὴν τῆς ἐν τῷ
ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Θεολογίας καὶ Καθηγητὴν
τοῦ Διδασκαλείου.

Διεξεληθοῦσα ἡ Σύνοδος τὸ διὰ τῆς ὑμετέρας ἀναφορᾶς, ἀπὸ
6 τοῦ ὑπερμεσοῦντος μηνός, ὑποβληθὲν αὐτῇ χειρόγραφον τῆς
ὑφ' ὑμῶν φιλοπονηθείσης μικρᾶς Κατηχέσεως, πρὸς χρῆσιν τῶν
δημοτικῶν Σχολείων, καὶ μὴ εὐροῦσα ἐν αὐτῇ μηδὲν τὸ ἀπᾶδον
πρὸς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἐκρίνει αὐτήν.

+ Ὁ Ἀθηνῶν Προκοπίος, πρόεδρος.

+ Ὁ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας Γερασίμος.

+ Ὁ Μαντινέας Θεοκλήτος.

Ὁ β'. Γραμματεὺς

(Τ. Σ.)

Ἀρχιμ. Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

Τιμᾶται λεπτῶν 80.